

Dijital finansal kapsayıcılık:

Aralık 2020

Finansal teknolojilerin kapsayıcılık yoluyla oluşturabileceği ekonomik etkiler ve politika önerileri

Politika Analiz Laboratuvarı (PAL)

Sponsor:

PAL
Politika Analiz Laboratuvarı

TÖDEB
Türkiye Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşları Birliği

iyzico
a PayU company

İçindekiler

Şekil, Tablo ve Kutu Listesi	2
Kısaltma Listesi	3
Yönetici Özeti	4
Giriş	7
1 Türkiye’de finansal kapsayıcılık sorunu	8
2 Fintek kapsayıcılığı artırırsa ekonomik etkileri ne olur?	21
3 Fintek kapsayıcılığı için politika çerçevesi	30
Kaynakça	35

Bu çalışma Politika Analiz Laboratuvarı (PAL) tarafından izyico sponsorluğunda, TÖDEB’in destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Raporu hazırlayan PAL ekibi Esen Çağlar, Emre Koyuncu, Deniz Ege Boz, İdil Savucu, Fırat Çetin ve Ekin Erdolu’dan oluşmaktadır. Burhan Eliaçık, Fevzi Güngör, Mehmet Kerse, Erdem Kozan, Barbaros Özbugutu, Ümit Özlale, Haki Pamuk, Ussal Şahbaz, Zafer Ali Yavan, Barış Yılmaz değerli görüşleriyle raporun geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Şekil, Tablo ve Kutu Listesi

Şekil 1: Finansal sisteme dair ölçütler, Türkiye ve gelir sınıflamaları,	8
Şekil 2: Yatırımları için banka kredisi kullanan KOBİ’lerin oranı, 2019	9
Şekil 3: Toplam kredi hacminde artış, haftalık, yıllıklandırılmış büyüme, %	10
Şekil 4: Covid-19 paketlerinin milli gelire oranı	11
Şekil 5: Covid-19 krizinden büyük ölçüde etkilenen firma oranları	11
Şekil 6: Sermayesi yetmeyen ya da en fazla bir ay yeten firmaların oranları, ölçüğe göre	11
Şekil 7: Maaş, vergi, kira, fatura gibi zorunlu ödemeleri yapmakta çok zorlanan firmalar	11
Şekil 8: “Acil ihtiyaçlar için öncelikle aile, arkadaşlardan para isterim” diyenlerin oranı, 2017	13
Şekil 9: “Acil ihtiyaçlar için para bulamam” diyenlerin oranı, 2017	13
Şekil 10: Hesap sahipliği oranı, genel ve kadınlar, 2017	14
Şekil 11: “Borçlanmak için banka veya kredi kartı kullandım” diyenlerin oranı, 2017	14
Şekil 12: “Geçen yıl dijital ödeme yaptım” diyenlerin oranı, 2017	15
Şekil 13: OECD ülkelerinde kadınların iş gücüne katılımı ve hesap sahipliği arasındaki ilişki	15
Şekil 14: İş yeri kurabilmek için borç alabilen kadınlar, G7 ülkeleri, 2017, %	16
Şekil 15: Türkiye’de internet, akıllı telefon, e-devlet, e-ticaret ve internet bankacılığı kullanımı	17
Şekil 16: “İnternette alışveriş yapıyor musunuz? Covid-19 bunu nasıl etkiledi?”	18
Şekil 17: “Fatura ödemelerinizi internette yapıyor musunuz? Covid-19 bunu nasıl etkiledi?”	18
Şekil 18: Küresel fintek kredileri (2015-2017), milyar dolar	19
Şekil 19: Seçilmiş ülkelere toplam fintek kredileri (2017), milyon dolar	19
Şekil 20: Finteklerin etki haritası	21
Şekil 21: Teknolojiler aracılığıyla sunulan dijital finansal hizmetler	22
Şekil 22: Türkiye’de fintek potansiyeli için tahmin edilen ödeme, kredi ve tasarruf açığı	25
Şekil 23: Ünelere göre finansal derinlik ve finansal kapsayıcılık, Türkiye ve diğer ülkeler	27
Şekil 24: Ünelere göre finansal derinlik ve finansal kapsayıcılık, senaryolar	28
Şekil 25: Finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında öne çıkan aktörler	31
Tablo 1: KOBİ’ler neden odak olmalı?	9
Kutu 1: Finteklerin ABD ve İngiltere’de Covid-19 destek paketlerindeki rolü	12
Kutu 2: Fintek ile mikrofinans ve kadınların güçlendirilmesi örnekleri	16
Kutu 3: Kredi veren banka dışı teknoloji platformları	19
Kutu 4: Senaryolarda kullanılan temel parametreler	26

Kısaltma Listesi

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADB	Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank)
API	Uygulama Programlama Arayüzü (Application Programming Interface)
B2P	İşletmeden kişiye
B4G	Hedefler için İş Dünyası Platformu
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BigTech	Küresel Teknoloji Şirketleri (Devleri)
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)
CBILS	İngiltere Koronavirüs İş kesintisi Kredi Programı
E-KYC	Elektronik Ortamda Müşterini Tanı (Know-your-customer)
EFT	Elektronik Fon Transferi
Fintek	Finansal Teknolojiler
G2P	Devletten kişiye
GBS	Global Bankacılık Sistemi
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBAN	Uluslararası Banka Hesap Numarası
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MENAP	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OIC	İslam İşbirliği Teşkilatı (Organisation of Islamic Co-operation)
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
P2P	Bireyler arası (Peer-to-peer)
PAL	Politika Analiz Laboravutarı
SBA	ABD Küçük İşletmeler İdaresi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÖDEB	Türkiye Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşları Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

Yönetici özet:

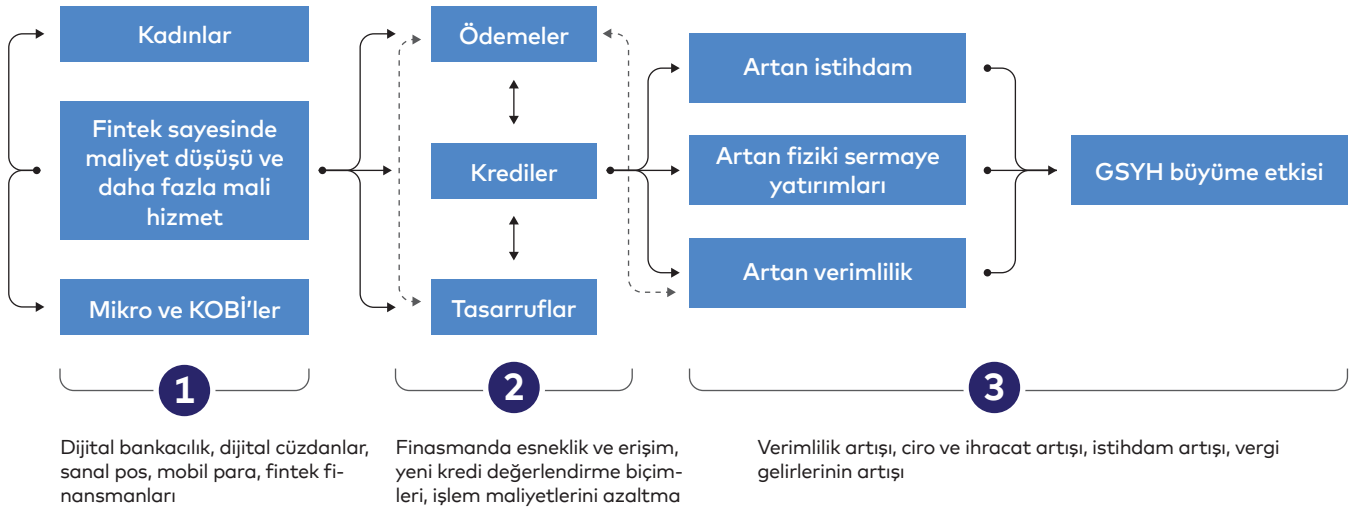
Bu çalışma, *Türkiye’de finansal teknolojiler aracılığı ile finansal kapsayıcılığın artmasının ekonomik etkilerini* araştırmayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular üç bölümde derlenmiştir.

1 Türkiye’de finansal kapsayıcılık sorunu

- Finansal kapsayıcılık toplumun tüm kesimlerinin, finansal ürün ve hizmetlere erişimi anlamına gelmektedir. Türkiye’nin yüksek gelirli bir ekonomi haline gelebilmesi için, finansal sistemin derinlik ve erişim sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Derinlik ve erişim sorunları özellikle KOBİ’ler ve hanehalkında öne çıkmaktadır. Türkiye’deki KOBİ’lerin %29’u finansmana erişimi iş ortamındaki en büyük sorun olarak görürken Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde bu oran %10’dur. Ülkedeki istihdamın %73’ünü sağlayan KOBİ’lerin ticari krediler içinden aldığı pay ise %28’dir. Son aylarda, Covid-19 krizine müdahale amacıyla yapılan kredi genişlemesinin özellikle küçük ve mikro ölçekli işletmelere yeterince sirayet edemediği görülmektedir.
- Hanehalkının finansal sisteme erişimi kısıtlı kalmaktadır. Finansal sistem dışından borçlananların oranı Türkiye’de %28 iken OECD ülkelerinde ortalama %13’tür. Bu kısıtlar özellikle kadınlar üzerinde kendini daha fazla göstermektedir. OECD ortalamasında kadınların hesap sahipliği oranı genel ile yakın seyrederken (Genel %95; Kadınlar %94) Türkiye’deki fark göze çarpmaktadır (Genel %69; Kadınlar %54).
- Türkiye dijitalleştikçe, finansal sistemin de dönüşmesi beklenirken bu dönüşüm henüz emekleme aşamasındadır. 2010-2019 arasında Türkiye’deki bireylerin internet erişimi %42’den %88’e çıkmış; internet bankacılığı, e-devlet, e-ticaret kullanımında büyük artışlar yaşanmıştır. Bu rapor için İstanbul Ekonomi Araştırma tarafından yürütülen anketin sonuçlarına göre katılanların %14’ü Covid-19’dan sonra ilk defa internetten alışveriş yaptığını, %9’u da bu dönemde faturalarını ilk kez dijital ortamda ödediğini belirtmiştir.
- Bugün itibarıyla Türkiye’de finansal teknoloji şirketlerinin (fintekler) krediler içinde herhangi bir payı bulunmamaktadır. Gelişmiş ekonomilerde ise çeşitli düzenlemelerle fintekler kredi sistemine dahil olmaya başlamıştır. 2015 yılında 125 milyar dolar olan fintek kredi hacmi 3,2 kat artarak 2017 yılında 400 milyar dolara çıkmıştır. ABD, Kore, İngiltere ve Fransa fintek kredi hacmi en yüksek olan ülkelerin başında yer almaktadır. Bu ülkelerin bazılarında, devletlerin yakın dönemde devreye aldığı Covid-19 kredi ve hibe paketlerinin bir kısmı fintekler üzerinden firma ve hanehalklarına ulaştırılmıştır.

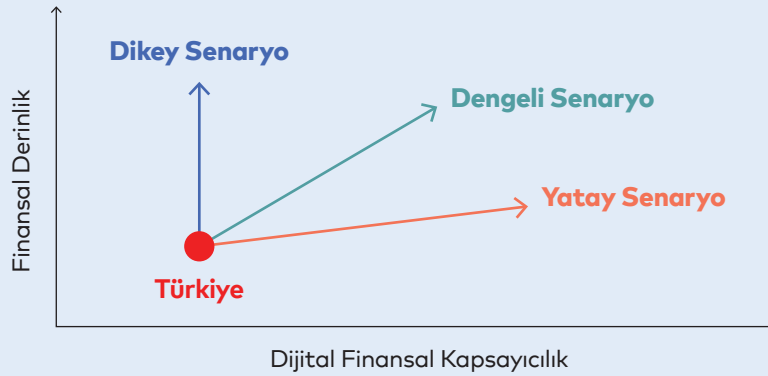
2 Fintek kapsayıcılığı artırır mı ekonomik etkileri ne olur?

- Finansal teknolojiler sunduğu fırsatlar ile finansal kapsayıcılığı artırarak ekonomik kalkınmayı destekleyici bir rol oynamaktadır. Fintek sayesinde ortaya çıkan maliyet düşüşü ve daha fazla finansal hizmet; KOBİ’ler ve hanehalkı üzerinde etkili olarak ödeme, kredi ve tasarrufları artırabilmektedir. Bu yolla; istihdam, ciro, yatırım ve verimlilik artışları yaşanabilmekte, nihai olarak da GSYH’nin potansiyel büyüme hızı yükselmektedir.

Kaynak: PAL tarafından derlenmiştir

- Bu çalışmada, fintekin kredi hacmi içinde payının artmasıyla tetiklenebilecek ekonomik etkilere odaklanılmış ve öncelikle ülkemizdeki kredi açığı hesaplanmıştır. 2019 yılı için 495 milyar dolardan oluşan toplam kredi hacminin yalnızca %22’sini KOBİ’ler kullanmıştır. KOBİ’lerin ve tüketicilerin toplamda 73 milyar dolarlık finansman ihtiyacı çeşitli sebeplerle karşılanamamıştır.
- Finteklerin başlıca gelişme alanı olan ödemeler, krediler ve tasarruflar üzerinden finansal sistem dışında kalan kitlelere erişmek veya onların hizmetlerden faydalanma düzeyini artırmak mümkündür. Orta üst ve yüksek gelir grubundaki ülkeler, finansal derinlik ve dijital finansal kapsayıcılık göstergelerine göre haritalandırıldığında Türkiye’nin önünde 3 temel senaryo yer almaktadır. Çalışmada, ekonomik etkiler bu 3 farklı senaryo altında incelenmiştir:

- **Dikey Senaryo:** Yalnızca kredi artışına odaklanmak (finansal kapsayıcılık öncelik değil). Mevcut faydalanıcılar daha yüksek miktarlarda kredi kullanır ancak finansal sistemin demokratikleşmesi kısıtlı kalır; ekonomideki eşitsizlikler daha da artar, GSYH artışı yaşanır ancak kırılabilirliği yüksek, sürdürülebilirliği düşük kalır.
- **Yatay Senaryo:** Yalnızca kapsayıcılığa odaklanmak (fintekin kredi hizmetlerinde gelişmemesi). Özellikle dezavantajlı grupların ödemeler üzerinden finansal hizmetlere erişimi, dolaylı olarak kredi ve tasarruflara etkisi olabilir. %2,1’e varan GSYH artışı yaşanabilir. 10 milyon kişi dijital ödeme, 538 bin KOBİ ise dijital finansal hizmetleri kullanmaya başlayabilir.
- **Dengeli Senaryo:** Finteklerin önünü açarak kapsayıcılık ve derinliği dengeli biçimde artırmak. Fintekler ile hem kapsayıcılık artar hem de ekonomide daha etkin kaynak tahsisi sağlanır. Kredi ihtiyacı karşılanamayan kesimlere ulaşmanın yanında mevcut faydalanıcılara daha hızlı ve verimli hizmet sunulması temel etki kanalıdır. Kredi tahsisinde yaşanacak etkinin adil bir biçimde dağılmasıyla %2,1 – %3,5 arasında GSYH artışı yaşanabilir. Yatay senaryodaki kazanımlara ek olarak 640 bin KOBİ’nin kredi açığı tamamen veya kısmi olarak karşılanabilir. Bu senaryoda Türkiye; aşırı kredi genişlemesi olan Çin veya Malezya gibi örnekler yerine, Kore ve OECD ortalamasına yakınıyor.

3 Fintek kapsayıcılığı için politika çerçevesi

- Fintekler dünyada yazılım ve veri kullanma kabiliyetleriyle finansal hizmetlerin inovasyonunda önemli aktörler haline gelmekte; hizmet yelpazelerini genişletmektedir. Bugün ise çoğu ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de fintekler ödeme sisteminin ötesine geçebilir ve finansal sistem dengeli senaryo ekseninde gelişebilir. Ancak bunun için gelişmiş ülkeler standardında, yeni aktörlerin dahil edildiği ve inovasyona açık regülasyonlara ihtiyaç vardır. Ulusal hedefler doğrultusunda regülasyonların önünü açmak ve finansal kapsayıcılığı genişletmek önem arz etmektedir.
- Çalışma kapsamında 4 politika önerisi öne çıkmaktadır:

1) Fintekin geliştirilmesi için hazırlanan yasal altyapının uygulamaya geçirilmesi. Ödeme hizmetleri ile ilgili kanunda 2019’da yapılan düzenlemeyle¹ bir ödeme hizmeti sağlayıcısındaki verilerin (örneğin banka) başka bir ödeme hizmeti sağlayıcısındaki (örneğin fintek) paylaşılması için müşterinin vereceği izin yeterli hale gelmiştir. Bu şekilde fintekler bankalardaki hesapları yazılımların birbiriyle bağlantı kurmasını sağlayan uygulama programlama arayüzleri (API) aracılığıyla yönetebilecek ve sundukları ödeme aracılığı hizmetini çeşitlendirebileceklerdir. Açık bankacılık uygulamalarına yönelik atılan bu önemli adımı takiben hazırlanacak ikincil mevzuatta Avrupa Birliği düzenlemelerine paralel genel kurallar ile rekabet sağlanarak güvenlik, müşteri doğrulama ve sertifikasyon standartları ile API’lerin açılması temin edilmelidir. Öte yandan, elektronik para kuruluşlarının Merkez Bankası tarafından işlenen EFT sistemine üye olmaları, IBAN numarası üretebilmeleri ve yeni kurulacak hızlı ödeme sistemine hemen üye olabilmeleri gibi konular da kritik görülmektedir.

2) Fintek ile finansal kapsayıcılığın geliştirilmesinin Türkiye için bir politika önceliği olarak gündeme alınması. Politika önceliğine yönelik strateji ve eylem planlarında fintekin rolünün özellikle küresel eğilimlere paralel olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde dünyanın birçok yerinde standart olan fintek ürünlerinin, örneğin; (i) e-ticaret alışverişlerinde mikrokredi şeklinde tüketici finansmanı sağlanması, (ii) tüccarlara elektronik fatura ve çek finansmanı sağlanması, ülkemizde gelişebilmesi mümkün olacaktır. Bu kapsamda özellikle kadın girişimler için mikrokredi imkanları ve mikro firmalar için Covid-19 destek paketleri pilot çalışmaları olabilir.

3) Finteklerin çevik yapısı ve büyük veri kullanımı ile yeni kredi değerlendirme sistemlerine uygulama alanı açılması. Finteklerin ödeme altyapılarının yanı sıra kredi tarafında da yer alabilmesi, finteklerin ödeme tarafındaki tecrübeleri ve teknoloji kullanma becerileri ile finansal kapsayıcılık ve kredilerin yatırımlara dönüşmesi açısından kritik görülmektedir.

4) İstanbul Finans Merkezi’nin odağına fintekler alınarak Regülasyon-İnovasyon Merkezi kurulması. Regülasyon-İnovasyon Merkezi’nin kurulması ile Yabancı Yatırım Ofisi’nin büyük yabancı yatırımlara yaptığı gibi fintekler için bu sorunları çözecek faaliyetler yürütülmesi mümkün olacaktır. Bu süreçte alınacak uluslararası danışmanlık destekleri ile düzenleyici mekanizmalardaki teknik kapasite olgunlaşacak, fintek ekosistemi gelişecek, regülasyon deney alanı gibi uygulamaların önü açılacaktır.

¹ 7192 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (“7192 sayılı Kanun”) işletmeleri kapsamaktadır.

Giriş:

Gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 2 milyar kişi ve 200 milyon işletme finansal hizmetlere (kredi, mevduat hesabı, ödemeler vb. finansal ürünler) erişimden yoksun bulunmaktadır.²

Hızla yayılan dijital teknolojiler finansal ürün ve hizmetlerin maliyetlerini düşürmekte, ekonomi genelindeki verimlilik kazançlarını artırmakta ve kullanıcıların özgün ihtiyaçlarına daha uyumlu hale gelmesini sağlamaktadır. Böylelikle finansal ürün ve hizmetler toplumun tüm kesimlerine sunulabilir hale gelmekte, “finansal kapsayıcılık” artmaktadır.

Finansal olarak kapsanmayan kesimleri en temel düzeyde mevduat hesabı olmayan kitleler oluşturmaktadır. Bununla birlikte mevduat hesabına sahip olmak tek başına finansal ürünlerin kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Piyasa içinde finansal ürünlerin kullanılmasında çeşitli dengesizlikler bulunabilmektedir. Çoğu ülkede, bölgeler, firma büyüklükleri, gelir düzeyi, nesiller veya cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler finansal sistemin kapsayıcılık düzeyini etkilemektedir.³

Dijital teknolojilerin gelişmesi pek çok sektör için bir dönüşüm etkisi sağlarken benzer bir etki finansal hizmetler için de görülmeye başlamıştır. Tahminlere göre dijital teknolojiler küresel finansal hizmetlerin toplam değerinin %17’sine eşdeğer olan 1 trilyon dolarlık kâr ve maliyet tasarrufu sağlayabilir.⁴ Dijital finansal teknolojiler (fintek) hem dünyada hem de ülkemizde hızla büyüyen girişimcilik alanlarından biridir. Fintek, bugün dünyada çoğu ülkede finansal sektörün kapsayıcılık düzeyinin iyileşmesine doğrudan katkı yapmaktadır. Benzer bir katkının Türkiye’de de gerçekleşmesi durumunda finansal sektörün büyüklüğünün ve kapsayıcılığının nasıl etkilenebileceği önemli bir sorudur.

Türkiye’de dijital teknoloji kullanımının yaygınlaşmasıyla, finans da dahil olmak üzere çoğu sektördeki düzenlemelerin yeni dönemin gerekliliklerine göre gözden geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu rapor Türkiye’de finansal sistemin arz ve talep açıklarını irdeleyerek, “fintek aracılığıyla finansal kapsayıcılık artarsa bunun ekonomik etkileri ne olur?” sorusuna yanıt vermeyi amaçlamaktadır. Rapor aynı zamanda, fintekin potansiyel ekonomik kazanımlarından faydalanmak için yapılması gerekenler konusunda öneriler içermektedir. Bu sayede Türkiye’nin fintek sektörüne dair malumatın zenginleşmesine katkı sunarak bu alandaki ekonomi politikalarının derinleşmesine destek olmayı hedeflenmektedir.

Mart – Temmuz 2020 döneminde gerçekleştirilen bu çalışma izzico’nun desteği ile Politika Analiz Laboratuvarı (PAL) tarafından yürütülmüştür. Çalışma kapsamında finansal sisteme ilişkin veri setleri analiz edilmiş, literatür taranmış, uzmanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular üç bölümde derlenmiştir: (1) Türkiye’de finansal sistemin açıkları, (2) Fintekin kapsayıcılığı artırması durumunda ortaya çıkabilecek ekonomik etkiler ve (3) Fintekin potansiyel ekonomik kazanımlarından faydalanmak için politika önerileri.

² Mckinsey Global Institute (2016)

³ Asya Kalkınma Bankası (2017)

⁴ Oliver Wyman (2016)

1 Türkiye’de finansal sistemin açıkları:

Sağlıklı bir ekonomik büyüme, finansal sistemin gelişimine bağlıdır.

Finansal sistem kurumlar ve piyasalar olmak üzere iki boyuttan oluşurken finansal sistemin gelişmişliği ne kadar büyük ve kapsayıcı olduğu ile ilgilidir.⁵ Kurumlar tarafında, bankacılığın finansal sistem içindeki payı çoğu ülkede azalma eğilimindeyken Türkiye’de artmaktadır. Yüksek gelirli ekonomilerde finansal sistem içinde banka payı %39 iken Türkiye’de bu oran %73’tür ve son 10 yıldır artış eğilimindedir.⁶ Öte yandan, Türkiye’de banka kredilerinin GSYH’ye oranı %64 seviyesindeyken 15 yaş üstü bireylerin yaklaşık %69’unun banka hesabı bulunmaktadır. Bu oranlar yüksek gelirli ekonomilere göre düşük olup sırasıyla %82 ve %92’dir (Şekil 1). KOBİ’ler⁷ ve hanehalkı finansal kapsayıcılığın artması yoluyla finansal sistemin gelişiminin sağlanması için iki temel kesimi oluşturmaktadır.

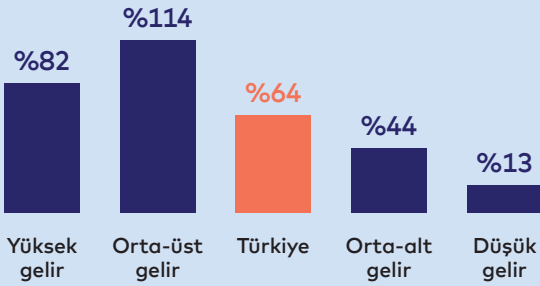
Şekil 1:

Finansal sisteme dair ölçütler, Türkiye ve gelir sınıflamaları

Kurumlar Bankalar vb.

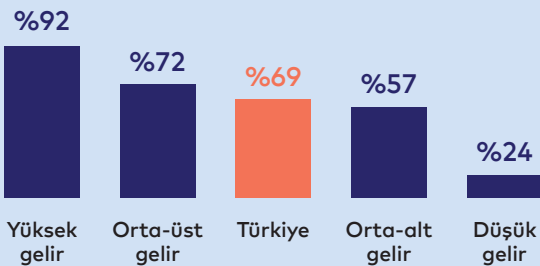
Büyüklük:

Banka kredileri / GSYH, %, 2017-2019 ortalaması

Kapsayıcılık:

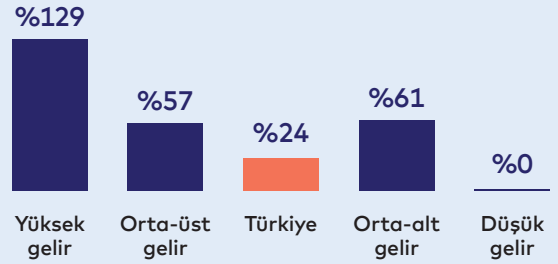
Hesap sahipliği oranı, 15+ yaş, %, 2015-2017 ortalaması

Piyasalar Borsalar vb.

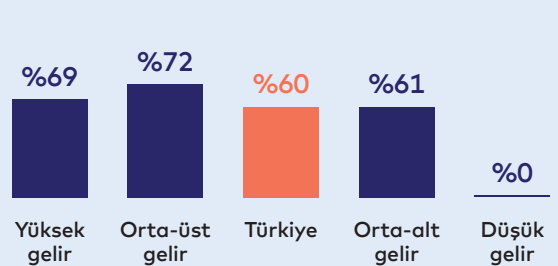
Büyüklük:

Borsa şirketlerinin piyasa değeri / GSYH, %, 2017-2019 ortalaması

Kapsayıcılık:

İlk 10 şirket hariç borsa piyasa değeri / GSYH, %, 2015-2017 ortalaması

Kaynak: Dünya Bankası Küresel Finansal Gelişim Raporu, 2019-2020, Dünya Bankası Veritabanı

⁵ Dünya Bankası Finansal Gelişmişlik Raporu’na göre finansal gelişme kavramsal olarak; bilgi edinme, sözleşmeleri uygulama ve işlem yapma maliyetlerini azaltma sürecidir. Finansal gelişmeyi ampirik olarak doğrudan ölçmek güçtür. Dolayısıyla finansal gelişmişlik kurumlar ve piyasalar için iki temel özelliğe (büyüklük, kapsayıcılık) dayalı olarak ele alınmaktadır. Büyüklük ölçütleri olarak kredilerin ve sermaye piyasasının milli gelir içindeki payı; kapsayıcılık ölçütleri olarak hesap sahipliği oranı ve ilk 10 şirket hariç borsa piyasa değerinin milli gelir içindeki payı kullanılmıştır.

⁶ Finansal sistemin büyüklüğü banka kredileri ve borsa şirketlerinin piyasa değerinin toplamı şeklinde hesaplanmıştır.

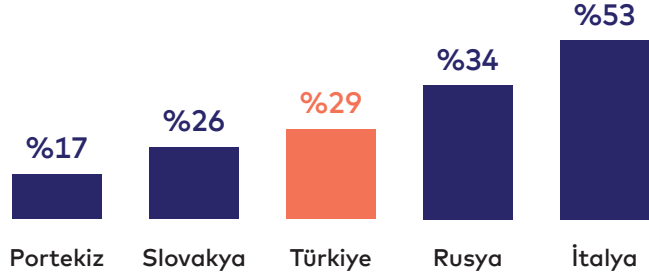
⁷ Mikro (1-9 çalışanı olan), Küçük (0-49 çalışanı olan) ve Orta (50-249 çalışanı olan) ölçekli işletmeleri kapsamaktadır.

Finansal Kapsayıcılık ve KOBİ’ler

Türkiye’de KOBİ’lerin finansmana erişimi farklı ülkeler ile kıyaslandığında büyük bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

İşletmelerin finansman ihtiyaçlarını zamanında karşılayarak yatırım ve işletme süreçlerinde hız kazanması ekonominin bütünü için oldukça önemlidir. Türkiye’deki KOBİ’lerin %29’u iş ortamındaki en büyük sorunun finansmana erişim olduğuna işaret etmektedir.⁸ Avrupa ve Orta Asya’da ise bu oran %10 seviyesindedir. Yatırımları için banka kredisi kullanan KOBİ’lerin oranı da ülkelere göre çeşitlilik göstermektedir (Şekil 2). Türkiye’deki KOBİ’lerin yalnızca %29’u kredi kullanarak yatırım yaptığını dile getirirken bu oran örneğin İtalya’da %53’tür.

Şekil 2: Yatırımları için banka kredisi kullanan KOBİ’lerin oranı, 2019

Kaynak: Dünya Bankası Girişim Anketi

Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan KOBİ’lerin; yenilikçi yöntemler ile finansmana erişiminin kolaylaşması ekonomik büyüme için önem arz etmektedir. KOBİ’ler Türkiye’deki istihdamın %73’ünü, yatırımların ve ihracatın %55’ini ve katma değer %53’ünü oluşturmaktadır (Tablo 1). Buna karşın ticari krediler içinde KOBİ’lerin payı ancak %28 seviyesindedir. KOBİ’lerin doğru yatırımlar ile daha fazla katma değer yaratabilmeleri ve ölçek ekonomilerinden daha fazla faydalanabilmeleri için finansmana erişimlerini kolaylaştırmak oldukça kritiktir.

Tablo 1: KOBİ’ler neden odak olmalı?

Gösterge	KOBİ’lerin payı (%)
İşletmeler	%99
İstihdam	%73
Yatırımlar	%55
İhracat	%55
Katma Değer	%53
Ar-Ge Harcamaları	%18
Ticari Krediler	%28

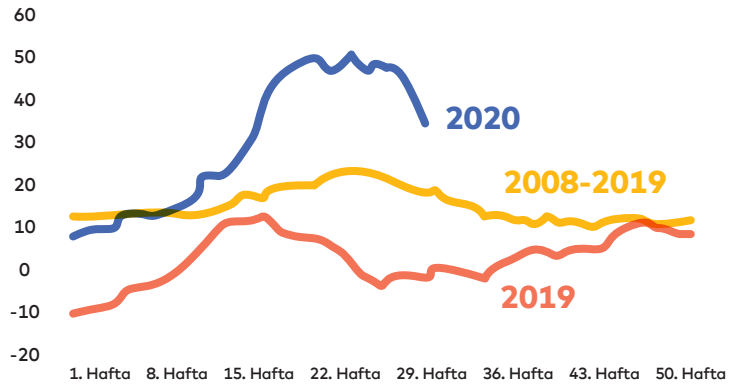
Kaynak: On Birinci Kalkınma Planı Girişimcilik, KOBİ’ler, Esnaf ve Sanatkarlar ÖİK Raporu

⁸ Dünya Bankası Girişim Anketi (2019)

KOBİ’lerin finansmana erişimde yaşadığı problemlerin bütünü bilgi asimetrisi olarak tanımlanabilir. Fintekler bu sorunu aşarak finansal sisteme erişimi kısıtlı olan KOBİ’leri kapsayabilir. Asimetriyi yaratan temel nedenlerden biri finansal sistemdeki mevcut aktörlerin KOBİ’leri yeterince iyi tanıyamaması, onlara dair verileri yeterince iyi yönetememesidir. KOBİ’lerin önemli bir kısmı günlük işlemleri içinde birçok iz bırakmaktadır. Ancak finansal kuruluşlar bu izlerin sınırlı bir kısmına erişebilmekte veya erişilen verileri yeterince değerlendirememektedir. Fintekler büyük veri analitiği sayesinde maliyeti düşük ve etkin risk analizi yaparak pazarın bitti sanıldığı yerdeki işletmelere erişebilir. ⁹ KOBİ’ler ile doğrudan ilişki kurmaksızın onları tanımayı sağlayan bu beceri sayesinde fintekler, sistemin ulaşamadığı kesimlere erişebilmektedir. Örneğin, Avrupa ve Afrika’da faaliyet gösteren Lidya (fintek firması) KOBİ’lerin ve girişimlerin kredi ve risk değerlendirmesini yaparak 24 saat içinde ihtiyaç sahiplerine kredi sunabilmektedir. ¹⁰

Dünyada finteklerin KOBİ’lerin işini kolaylaştırdığı bir diğer konu da süreçlerdeki pratiklik ve esnekliktir. Finteklerin sağlayabileceği fark yüksek hızda ve verimli şekilde hizmet sunabilmelerinden kaynaklanmaktadır. KOBİ’lerin makine arızası, ani talepler gibi muhtelif nedenlerle oluşacak beklenmedik finansman ihtiyaçlarına kredi yoluyla çözüm üretmeleri şu anda zor olsa da finteklerin KOBİ’leri kapsamıyla bu durum değişebilir. Çoğu gelişmiş ülkede fintekler geliştirdikleri yenilikçi çözümler, büyük veri kullanımı ve benzeri yollarla işletmelere daha hızlı ve daha düşük maliyetli çözümler sunabilmektedir. Daha esnek teminat şartları, daha düşük marjinal kar beklentisi kredi tarafında finteklerin başlıca güçlü yanları olarak öne çıkmaktadır. ¹¹

Şekil 3: Toplam kredi hacminde artış, haftalık, yıllıklandırılmış büyüme, %

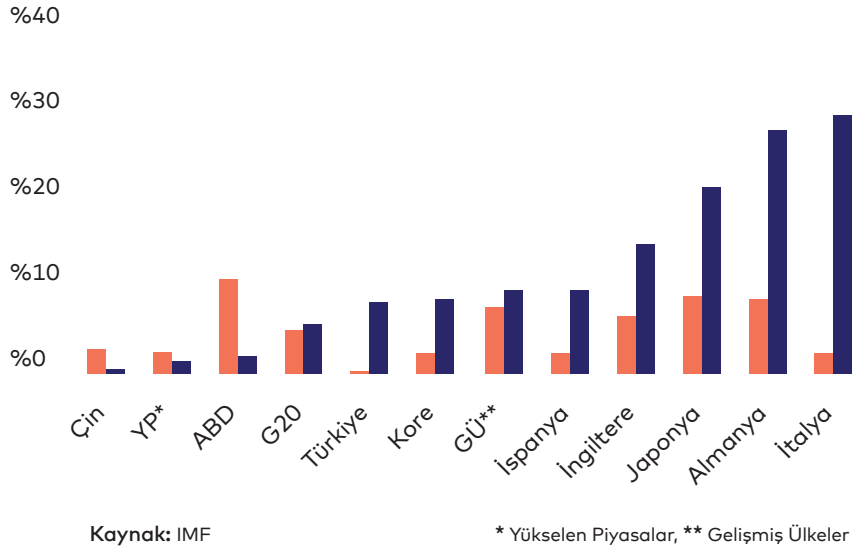
Kaynak: TCMB

Ekonomik etkileri halen devam etmekte olan Covid-19 krizi, KOBİ’lerin finansmana erişim sorununu daha da görünür kılmıştır. 2020 yılının Mart – Haziran ayları arasındaki kredi büyümesi geçtiğimiz 10 yıldaki büyümeyi geride bırakmıştır. Bu dönemde TCMB’nin yayınladığı haftalık yıllıklandırılmış büyüme %50’ye yaklaşırken 2008-2019 arasında ulaştığı en yüksek değer ortalama %22 olmuştur (Şekil 3). Öte yandan, Türkiye’de sağlanan Covid-19 destek paketlerinin GSYH’ye oranı Haziran 2020 itibarıyla %10’a ulaşmıştır. Öte yandan, bu desteğin tamamına yakınının krediler yoluyla gerçekleştiği göze çarpmaktadır. Türkiye, bu açıdan Covid-19 krizine kredi sağlama yoluyla müdahale eden İngiltere, İtalya, Japonya gibi ülkelere benzeşmekte, bütçe üzerinden müdahale eden ABD gibi ülkelere ayrıştırmaktadır (Şekil 4).

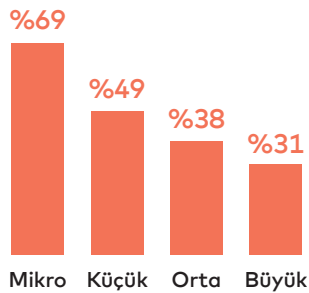
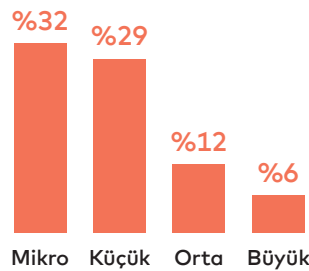
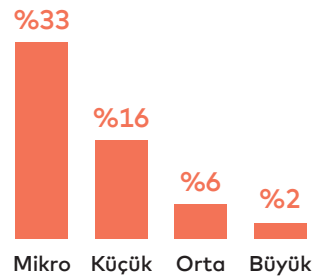
⁹ Şahbaz (2020)

¹⁰ Kehinde ve Eksin (2020)

¹¹ Sahay vd. (2020)

Şekil 4: Covid-19 paketlerinin milli gelire oranı

Covid-19 sürecinde yaşanan kredi genişlemesinden KOBİ’ler; özellikle de küçük ve mikro firmalar yeterince yararlanamamıştır. İşletmelere sağlanan desteklere karşın mikro ve küçük firmaların daha fazla sıkıntı çekmesinin en önemli nedenlerinden biri kredilerden yeterince yararlanmamasıdır. 2020 Mayıs ayında yürütülen araştırmaya ¹² göre Türkiye’deki büyük ölçekli firmaların %31’i Covid-19 krizinden büyük ölçüde etkilendiğini söylerken bu oranın firma boyutuyla ters orantılı olarak arttığı görülmektedir. Aynı araştırmada, küçük firmaların %49’unun, mikro firmaların ise %69’unun krizden büyük ölçüde etkilendikleri belirtilmiştir (Şekil 5). Benzer şekilde küçük firmaların %29’u, mikro firmaların %32’si sermayesinin yetmediğini belirtirken, büyük firmalarda bu oran %6’da kalmaktadır (Şekil 6). Ayrıca; mikro firmaların %33’ü maaş, vergi, kira, fatura gibi ödemelerde zorlandığını dile getirirken büyük ölçekli firmalarda bu oranın %2’ye kadar gerilediği görülmektedir (Şekil 7).

Şekil 5: Covid-19 krizinden büyük ölçüde etkilenen firma oranları**Şekil 6:** Sermayesi yetmeyen ya da en fazla bir ay yeten firmaların oranları, ölçeğe göre**Şekil 7:** Maaş, vergi, kira, fatura gibi zorunlu ödemeleri yapmakta çok zorlanan firmalar

Kaynak: UNDP Hedefler İçin İş Dünyası Anketi (B4G) Mayıs 2020 verileri

¹² UNDP, TÜSİAD ve TÜRKONFED tarafından kurulan “Hedefler için İş Dünyası Platformu’nun Covid-19 Anketi Sonuçları için <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2020/06/b4g-webinar.html>

Finteklerin kredi hizmetlerinde yer alması, Türkiye’nin Covid-19 ve benzeri krizlerle mücadele kapasitesini güçlendirebilecektir. Yukarıda pandeminin ekonomik etkilerine dair sunulan veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Covid-19 kriziyle mücadelede öne çıkan kredi genişlemesinin, mikro ve küçük ölçekli firmaları yeterince kapsayamamış olduğu sonucuna varılmaktadır. Aynı dönemde İngiltere ve ABD gibi ülkelerde ise KOBİ’lerin finansmana erişiminde finteklerin önemli roller üstlendiği görülmektedir. **(Kutu 1).** Ülkelerin açıkladığı Covid-19 destek paketlerinde kamu kurumları ve bankaların krizden etkilenen kesimlere ilk aşamada yeterince ulaşamaması üzerine fintek şirketlerinin de devreye alınması, destek paketlerinin kapsayıcılık düzeyine önemli bir katkı yapmıştır.

Kutu 1: Finteklerin ABD ve İngiltere’de Covid-19 destek paketlerindeki rolü

Covid-19 salgınıyla yaşanan ekonomik daralma karşısında devletler çeşitli destek paketleriyle hem hanehalkına hem de işletmelere destek olmayı hedefledi. Pandemiden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelen ABD’de 2 trilyon dolarlık kendi tarihinin en büyük ekonomik destek paketi onaylandı. Almanya 825, İngiltere 430, Hindistan 265 milyar, Fransa ise 120 milyar dolarlık devlet destek paketleri ile en yüksek miktarda bütçe ayıran ülkeler arasında yer aldı. Bu süreçte Türkiye de 100 milyar TL’lik destek paketini 18 Mart 2020’de açıkladı. Söz konusu destek paketlerinin ihtiyacı olan hanehalkı ve şirketlere ulaşmasında geleneksel bankacılık hizmetlerinin yetersiz ve yavaş kalması gelişmiş ülkelerde finteklerin sürece dahil olmasını gündeme getirdi.

Finteklerin ABD’de ve İngiltere’de COVID-19 krizine karşı destek paketlerinde üstlendikleri rol şu şekilde gelişti:

- **ABD:** 2 haftaya yakın süren kredi başvuru süreçlerine rağmen gerçekleşen 200 milyar dolarlık başvurunun sadece %1’i dağıtılabildi. Bunun üzerine ikinci destek paketinde fintekler sisteme dahil oldu. PayPal, Square ve Intuit başta olmak üzere fintekler Küçük İşletme İdaresi (SBA) Maaş Koruma Programı’na dahil edilerek, Covid-19 yardım fonlarına erişemeyen küçük işletmelere kredi vermeye başladı. Haziran 2020 itibariyle sadece Square, 76 binden fazla küçük işletmeye 820 milyon dolardan fazla kredi verdi. Kabbage ise aynı dönemde 209 bin küçük ölçekli firmaya yaklaşık 6 milyar dolar kredi sağlayarak 782 bin işin devam etmesini sağladı.
- **İngiltere:** Ağustos 2020 itibariyle “Koronavirus İş Kesintisi Kredi Programı” (CBILS) kapsamında 60 bine yakın başvuru hala onay sürecindeydi. Starling, OakNorth ve Funding Circle vb. finteklerin CBILS kapsamında kredi sağlamlarının önü açıldı ve Starling bir buçuk günde, KOBİ’lere 90 milyon sterlinin üzerinde borç verdi. Öte yandan, İngiltere’de “Funding Options” şirketi tasarruf sahipleri ile kredi talep edenleri hızlı bir şekilde eşleştirerek krediye erişemeyen küçük işletmelere finansman aktarılmasına katkıda bulundu. İngiltere’de hala finteklerin destek kredi paketlerine yüksek düzeyde dahil edilmesi ve bankalar ile işbirliği yapması gündemdedir.

Kaynak: CNBC, Business Wire, Washington Post, Finance Magnates, Business Insider, gov.uk

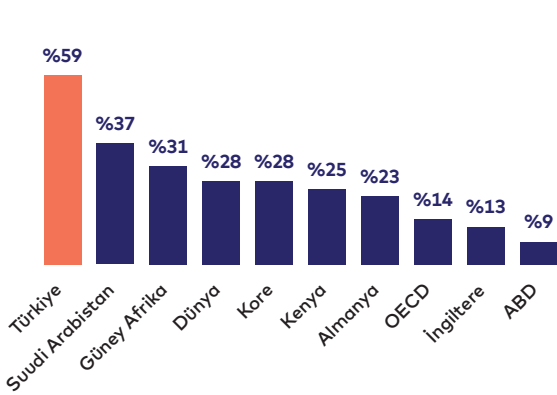
Finansal Kapsayıcılık ve Hanehalkları

Ülkemizde finansal sisteme katılım hanehalkları arasında da kısıtlıdır. Türkiye’de finansal sistem dışından borçlananların oranı %28 iken OECD ortalaması %13’tür.

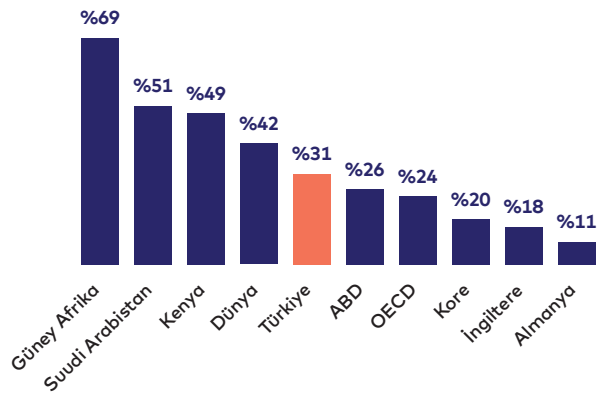
Bireyler borçlanma ihtiyaçları için finansal sistem dışı kanallara özellikle de aile ve sosyal çevreye yönelmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerdeki hanehalklarının büyük çoğunluğunun borçlanmak için resmi kanallar yerine sosyal çevrelerini kullandığı dikkat çekmektedir. Acil maddi ihtiyaçlar için öncelikle aile ve arkadaşlardan yardım isteme konusunda ise Türkiye ilk sıralardadır. Dünya Bankası Küresel Finansal Kapsayıcılık (Global Findex) çalışması bünyesindeki ankete Türkiye’den katılanların %59’u acil ihtiyaçları için ilk olarak kendi çevresinden borç isteyeceğini belirtmektedir (**Şekil 8**).

Türkiye’de finansal sistemden yararlanma düzeyinin düşük olmasına karşın sosyal ilişkilerin etkisiyle bireylerin çoğu acil ihtiyaçları için para bulabileceğini düşünmektedir. Türkiye’de bireylerin %31’i acil ihtiyaçları için para bulamayacağını belirtmektedir. Bu oran %42 olan dünya ortalamasına göre düşükken %24 olan OECD ortalamasına ise yakındır (**Şekil 9**). Bireylerin kendi aralarındaki borçlanmaların fintek ile finansal sistem üzerinden gerçekleşmesi risk seviyesini düşürecektir. Mevcut sistemin bu işlemleri neden yeterince kapsayamadığını anlamak kritik olacaktır. Bu bağlamda, gerekli düzenlemelerin yapılması ve finansal teknolojilerin gelişmesi ile sosyal ilişkilerin P2P borçlanma (bireyler arası borçlanma) için bir fırsat alanı oluşturduğu söylenebilir.

Şekil 8: “Acil ihtiyaçlar için öncelikle aile, arkadaşlardan para isterim” diyenlerin oranı, 2017

Şekil 9: “Acil ihtiyaçlar için para bulamam” diyenlerin oranı, 2017

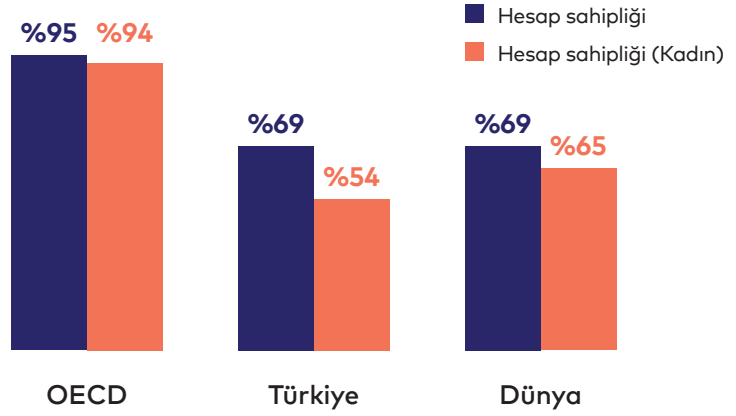

Finansal Kapsayıcılık ve Kadınlar

Türkiye’de kadınların hem bireysel düzeyde hem de girişimcilik süreçlerinde finansal hizmetlerden yeterince yararlanamadığı görülmektedir.

Finansal kapsayıcılık ile ilgili en temel gösterge olan hesap sahipliği oranına bakıldığında Türkiye %69 ile dünya ortalamasında seyrederken, kadınların ortalaması %54’tür. Bu oran dünya ve OECD ortalamasının gerisinde seyretmektedir (**Şekil 10**). Hesap sahibi olmama sebeplerinin içinde ise hesabı olmayan kadınların %65’i “aileden başka birisinin hesabı olması”nı gerekçe göstermiştir. Bu oran Malezya, Meksika, Tayland ve Kenya gibi ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye en ön sıralarda yer almaktadır.

Şekil 10: Hesap sahipliği oranı, genel ve kadınlar, 2017

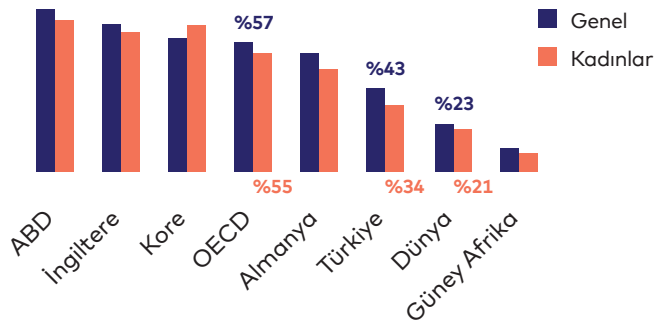

Kaynak: Dünya Bankası Global Findex Veritabanı

Türkiye’de borçlanmak için banka kredisi veya kredi kartı kullandım diyen kadınların oranı OECD ortalamasının altında kalmaktadır.

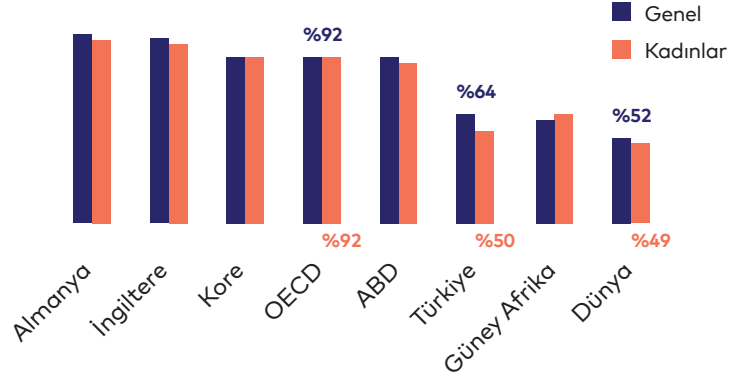
Türkiye’de genele bakıldığında %43’lük bir kesimin borçlanmak için kredi veya kredi kartlarını kullandığı görülürken, kadınlar %34 ile genel ortalamasının altında kalmaktadır. OECD ortalamasında ise hem genel hem de kadınlar için bu oran %55 seviyelerindedir (**Şekil 11**). Türkiye’de kadınların toplumun geneline göre ilave kısıtlarının olduğu görülmektedir. Benzer bir durum “dijital ödeme yaptım” diyenler için de ortaya çıkmaktadır. Türkiye geneli için bu oran %64 iken kadınlar için %50’dir. OECD ortalamasında hem genel hem de kadınların %92’si dijital ödeme yaptığını belirtmektedir (**Şekil 12**).

Şekil 11: “Borçlanmak için banka veya kredi kartı kullandım” diyenlerin oranı, 2017

Kaynak: Dünya Bankası Global Findex Veritabanı

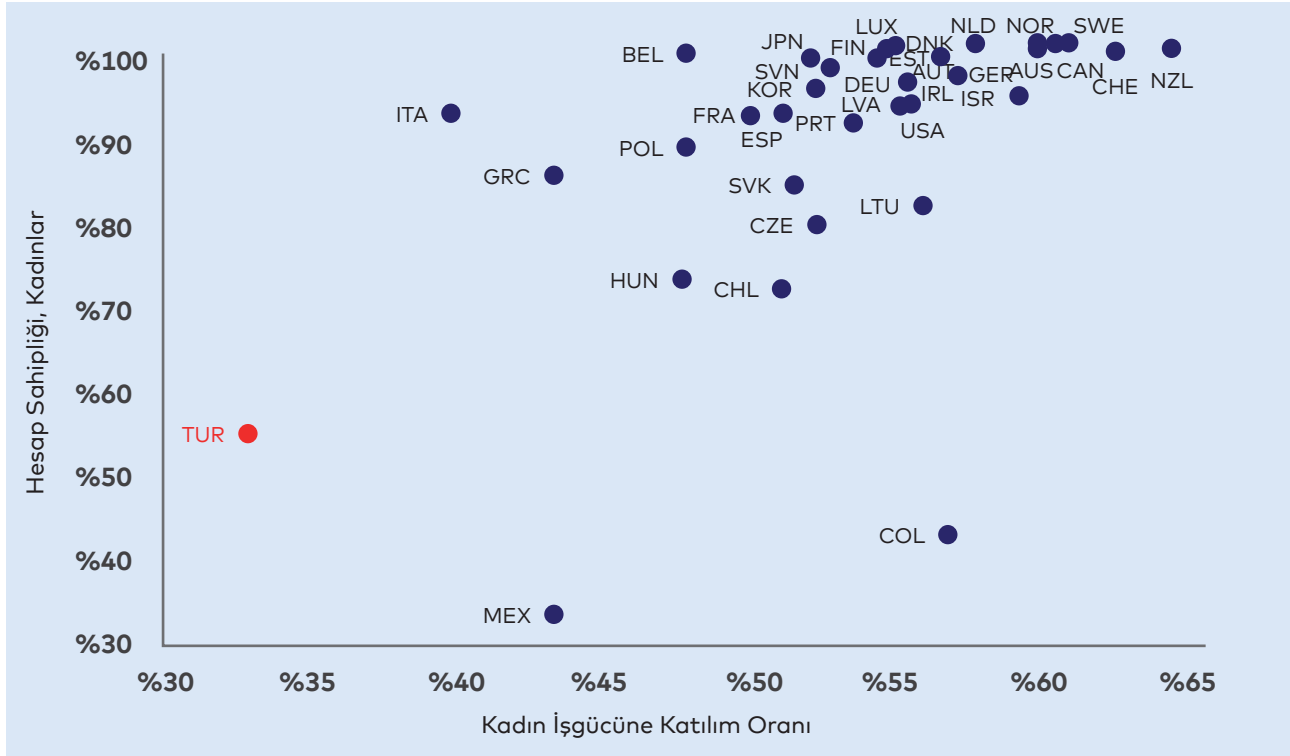
Şekil 12: “Geçen yıl dijital ödeme yaptım” diyenlerin oranı, 2017

Kaynak: Dünya Bankası Global Findex Veritabanı

Türkiye’de önümüzdeki dönemde kadınların işgücüne katılımında yaşanacak artışlar hem finansal kapsayıcılık hem de fintekler için önemli fırsatları beraberinde getirecektir. OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılımının düzeyiyle resmi hesap sahipliği oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir (Şekil 13). Ülkelerin dağılımına bakıldığında iş gücüne katılım artmadan hesap sahibi olmanın belli bir seviyenin üstüne çıkamadığı gözlemlenmektedir. Fintekler hesap sahipliği başta olmak üzere sundukları farklı hizmetler ile kadınların finansal sistem içinde aktif olmasını destekleyici rol üstelenebilecektir. Kadınların hesap sahibi olduklarında; yeme içme, eğitim ve sağlık hizmetlerinde sosyal çevrelerini daha fazla gözetmeleri nedeniyle erkeklerden daha fazla harcama yapma eğiliminde oldukları; bunun da ötesinde ailelerinin refah düzeyini ve verimliliği artırdıkları görülmüştür.¹³

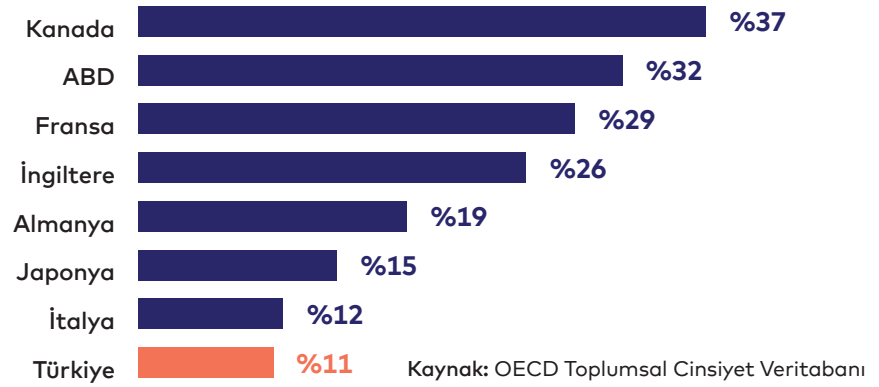
Şekil 13: OECD ülkelerinde kadınların iş gücüne katılımı ve hesap sahipliği arasındaki ilişki

Kaynak: Dünya Bankası Global Findex Veritabanı,
Dünya Bankası Veritabanı Not: Ülke kodları için bkz.
<http://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/ulke-isimleri-listesi2019.pdf>

Girişimcilik perspektifinden bakıldığında mikrokredi programlarıyla kadınlara ayrılan destek ve borç alan kadınların oranı Türkiye’de kısıtlı kalmaktadır. Türkiye’nin önde gelen kamu ve finansal kurumları tarafından (KOSGEB ve Grameen Mikrofinans Programı) mikrokredi programlarıyla 2018 yılında yaklaşık 46 bin kadına 67 milyon dolar destek sağlanırken, bu oran diğer ülkeler ile kıyaslandığında düşük kalmaktadır.¹⁴ İş kurmak için borç alabilen kadınların oranı son dönemde artış göstermiş ve 2014’deki %3,2 düzeyinden 2017’de %10,9’a yükselmiştir. Ancak bu oran henüz yüksek gelirli ülkelerdeki seviyenin oldukça altındadır (**Şekil 14**). 2019’da yürütülen anket çalışmasında ise Türkiye’de girişimci kadınların %29’unun banka kredisine erişimde ve %38’inin erken aşama kamu desteklerine ulaşmada zorluk çektikleri tespit edilmiştir.¹⁵

Şekil 14: İş yeri kurabilmek için borç alabilen kadınlar, G7 ülkeleri, 2017

Kutu 2: Fintek ile mikrofinans ve kadınların güçlendirilmesi örnekleri

FINCA Impact Finance, Amerika kökenli fintek firması insanların iş kurmasına ve hayat standartlarını yükseltmesine yardımcı olarak uzun vadeli çözümler ile yoksulluğu azaltmayı hedeflemektedir. Firma, Afrika, Avrasya, Latin Amerika, Orta Doğu ve Güney Asya olmak üzere farklı bölgelerde operasyonlarını yürütmektedir. 2020 itibarıyla FINCA’nın sağladığı olanaklarla;

- İşletmeler yıllık ortalama 3.500 dolar kar ettiler.
- Kadınlar tarafından 586 bin tane iş kuruldu, bunlardan 269 binini kadınlar yönetti.
- İşletmeler tarafından yaklaşık 688 bin kadın istihdam edildi.
- 375 bin kişi FINCA kredileri sayesinde istihdam edildi.
- FINCA’nın fonladığı işletmelerde toplam 1,7 milyona yakın insan çalıştı.
- Fintek hizmetlerinden faydalanan kesimin %41’ini kadınlar oluşturdu.
- Borçlananların %39’u kırsal bölgelerden oldu.

İngiltere merkezli **Monzo** dijital bankası, bankaya erişimi olmayan 1,3 milyon kişi için (özellikle yalnız ebeveynler, göçmenler, hastalık problemleri yaşayan dışlanmış gruplar) “Banking for All” kampanyasını başlatmıştır. Bu kampanya kapsamında Monzo;

- Çevrimiçi bir araç geliştirerek farklı geçmişlerden gelen insanların finansal hizmetlere erişimi için destek ve öneri alabileceği bir platform kurdu.
- Diğer firmaların kullanması amacıyla toplumda herkesin anlayabileceği tarzda şartlar ve koşulların yazımı için örnek taslaklar oluşturdu.
- Borç ödemelerinin ve şikayetlerin nasıl yönetildiği ile ilgili süreçleri açıklayan bilgileri yayınladı.
- Ülke içinde, çeşitli yerel gruplarla çalışarak bu grupların kendi toplulukları için ne gibi çözümler üretebileceğine dair organizasyonlar düzenledi.

Kaynak:
FINCA Impact Finance (2020),
Monzo (2020),
Gonzalez Ormerod (2020)

¹⁴ KOSGEB ve Grameen Mikrofinans Programı Verileri (2018)

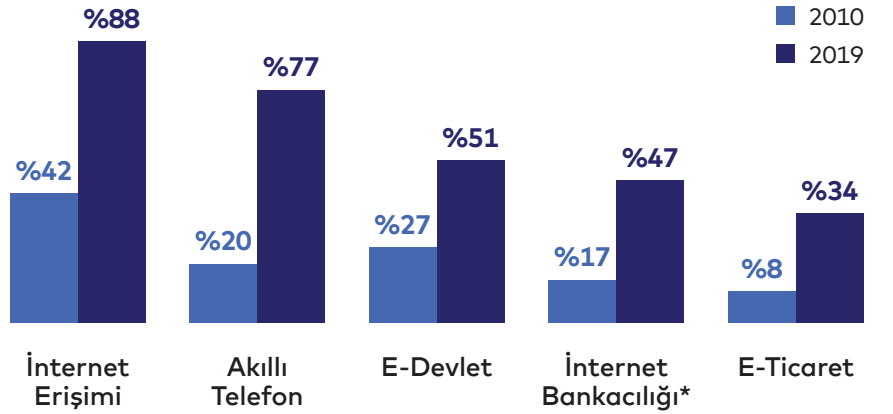
¹⁵ Politika Analiz Laboratuvarı (2019)

Finansal Kapsayıcılık ve Fintekin Potansiyel Rolü

Finansal hizmetlere erişimde karşılaşılan kısıtlara karşın son 10 yılda yaşanan dijitalleşme eğilimleri fintek yoluyla kapsayıcılığın artması için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Finansal hizmetlerin dijitalleşmesi için en temel gereklilik olan internet erişimi ve cep telefonu sahipliği Türkiye’de %100’e yaklaşmaktadır. Türkiye’de internet erişimi, kullanım sıklığı, internet üzerinden kamu kurumlarıyla iletişim, e-ticaret ve internet bankacılığı gittikçe yaygınlaşmaktadır. E-devlet hizmetlerini kullananların oranı 2010’da %27’den 2019’da %51 yükselmiştir. E-ticaret yapanların oranı ise 2010’da %8 seviyesindeyken 2019’da %34’e yükselmiştir (Şekil 15). Dijital hizmetlere yönelik tüm bu davranış değişikliklerinin finansal hizmetlerde de kendini göstermesi kaçınılmaz görülmektedir.

Şekil 15: Türkiye’de internet, akıllı telefon, e-devlet, e-ticaret ve internet bankacılığı kullanım oranları, hanehalkı, %, 2010 ve 2019

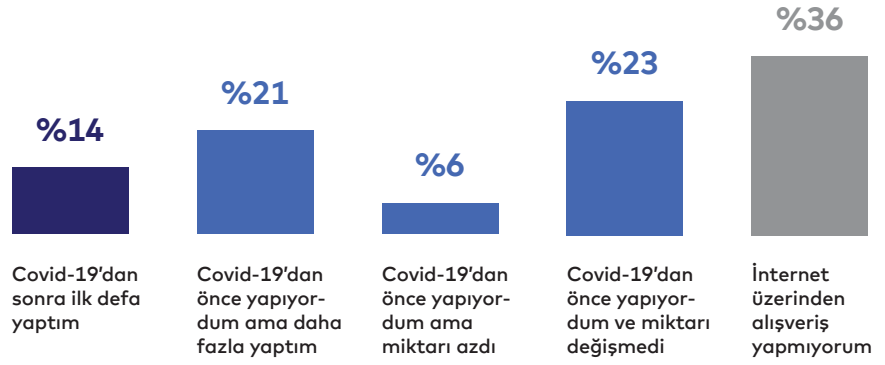

Kaynak: TÜİK Hanehalkı Bilişim Kullanım Anketi *İnternet kullananların içindeki oran

Covid-19 krizinin dijitalleşme eğilimlerini daha da hızlandırdığı görülmektedir. İnternette alışveriş yapan kişi sayısında son üç ayda yaşanan artış üç yıllık artışı yakalamış; 7 milyon kişi ilk defa alışveriş yapmıştır. İstanbul Ekonomi Araştırma Türkiye Raporu 2020 Temmuz Anketi verilerine göre anket katılımcılarının %14’ü Covid-19’dan sonra ilk defa internette alışveriş yaptığını, %9’u da bu dönemde faturalarını dijital ortamda ödediğini belirtmiştir. Bu sonuçlar, son üç ayda yaşanan dijitalleşme artışının Türkiye’nin son üç yıllık artışına eşit olduğunu göstermektedir: 7 milyon kişi ilk defa alışveriş yapmış ve 5 milyon kişi Covid-19’dan sonra ilk defa faturasını internet üzerinden ödemiştir (Şekil 16, 17).

7 milyon kişi, Covid-19’dan sonra ilk defa internet üzerinden alışveriş yaptı.

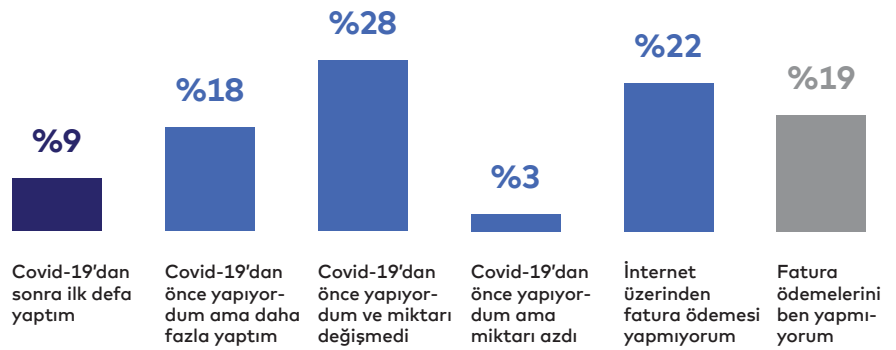
Şekil 16: “İnternette alışveriş yapıyor musunuz? Covid-19 bunu nasıl etkiledi?”

Kaynak: İstanbul Ekonomi Araştırma Türkiye Raporu Temmuz Anketi verileri, PAL hesaplamaları

5 milyon kişi, Covid-19’dan sonra ilk defa faturasını internet üzerinden ödedi.

Şekil 17: “Fatura ödemelerinizi internette yapıyor musunuz? Covid-19 bunu nasıl etkiledi?”

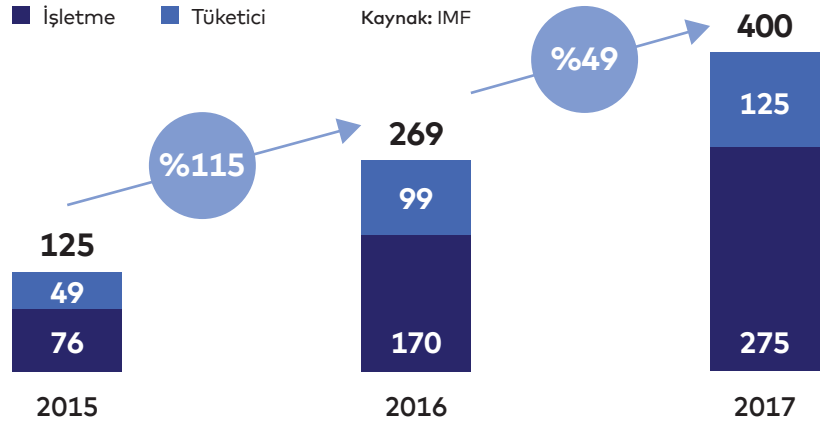

Kaynak: İstanbul Ekonomi Araştırma Türkiye Raporu Temmuz Anketi verileri, PAL hesaplamaları

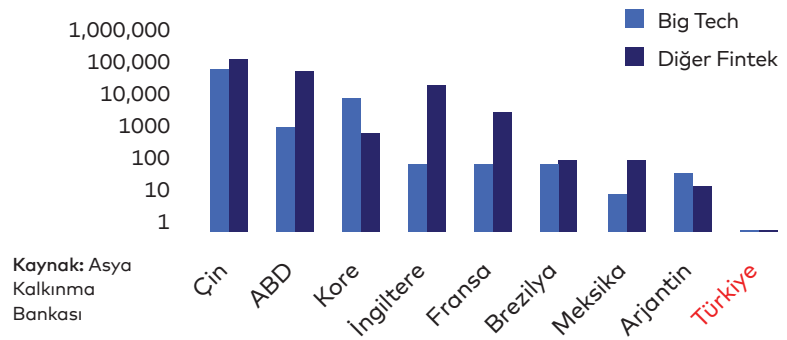
Dünyada finansal sistemin dijitalleşmesi ödeme, kredi ve tasarruf alanlarını kapsarken Türkiye’de sadece ödemeler tarafında dönüşümler göze çarpmaktadır. Pek çok ülkede fintek, finansal sistem için derinliği ve erişimi artırıcı bir kaldıraç işlevi görürken Türkiye’de henüz yalnızca ödeme işlemlerindeki verimlilik için bir araç olarak görülmektedir. Fintekin ödeme verimliliğini artırma işlevini son yıllarda yaşadığı büyüme ile gerçekleştirdiği söylenebilir. Türkiye’de 2018-2020 yılları arasında fintek ödeme pazarı 2,3 kat büyüme yaşamıştır.¹⁶

Ödeme tarafındaki gelişmelere rağmen, Türkiye’de kredi ve tasarruflar için fintekin henüz bir payı bulunmamaktadır. Buna karşın, 2015’de 125 milyar dolar olan küresel fintek kredileri, 2017 yılında 400 milyar dolara ulaşmıştır. Küresel fintek kredilerindeki artış 2015 – 2016 arasında %115, 2016 – 2017 arasında ise %49 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında sağlanan küresel fintek kredilerinin %69’u işletmeler, %31’i ise tüketiciler tarafından kullanılmıştır (Şekil 18). Çin, ABD, Kore, İngiltere ve Fransa fintek kredi hacmi en yüksek olan ülkelerin başında yer almaktadır. Çin ve ABD’deki fintek kredi hacmi 100 milyar dolara erişmiş durumdayken, Türkiye’de ise fintek kuruluşlarının henüz kredi hacmi içinde bir payı bulunmamaktadır. (Şekil 19). Yurtdışı örneklerinde ise fintek kuruluşlarına ilaveten “big tech” olarak adlandırılan (Amazon, Facebook, Alipay vb.) teknoloji devleri kredi pazarında payını artırmıştır. Bu durum fintek kuruluşlarının mevcut ihtiyaçları zamanında karşılamaması durumunda uluslararası dev şirketlerin bu boşluğu doldurabileceğini gösterir niteliktedir.

Şekil 18: Küresel fintek kredileri (2015-2017), milyar dolar

Şekil 19: Seçilmiş ülkelerde toplam fintek kredileri (2017), milyon dolar

Kutu 3: Kredi veren banka dışı teknoloji platformlar

Dünyada farklı teknoloji platform modelleri geleneksel bankacılık sektörünün KOBİ'lere yönelik krediler konusunda yetersiz kaldığı ve ulaşamadığı durumlara çözüm getirme potansiyeline sahiptir. Temelde 4 platform modeli dünyada farklı yöntemler ile kredi sağlamaktadır;

- **Pazaryeri kredi platformları** kredi veren yatırımcı ile KOBİ'leri bir araya getirme ve/veya kendi bilançosu üzerinden kredi sağlamaktadır. Yaygın olarak P2P krediler ve çevrimiçi bilanço kredi modelleri ile faaliyet gösteren platformlar finansmana erişim konusunda (özellikle KOBİ'ler için) alternatif bir kanal oluşturmaktadır. P2P krediler Çin ve ABD'de oldukça yaygındır.
- **E-ticaret ve ödeme platformları** sahip oldukları büyük veri, veri kullanma becerisi ve geniş KOBİ ağı ile e-ticaret kredileri sağlamaktadır. Büyük veri kullanımı, yapay zeka gibi teknolojiler ile müşteri tercihleri ve davranışlarını analiz ederek kredi açısından riskli sayılan farklı firma gruplarına kredi verebilmektedir. Ayrıca, daha verimli, hızlı ve düşük maliyetli kredi verilebilmesine olanak sağlamaktadır. Çin, ABD ve Hindistan gibi ülkelerdeki E-ticaret platformlarının sağladıkları krediler oldukça yaygındır.
- **Tedarik zinciri finans platformları** daha büyük firmalara satış yapan KOBİ tedarikçilerin teslimattan sonraki süreçte kredi sağlayarak ödemelerin ertelenmesi durumunda KOBİ'lerin finansal açıdan güçlü kalabilmesini sağlamaktadır. Bu krediler (fatura finansmanı, tedarik zinciri ve ticaret kredileri) tedarikçilerin alacaklarına indirim yapabilmelerine imkan sağlamakta, iş verimliliği artırmakta ve finansman maliyetlerini azaltmaktadır.
- **Mobil veri bazlı kredi platformları** mobil işlemleri (mobil para kullanımı, tasarruf geçmişi, önceki kredi geçmişi vb. veriler) baz alarak küçük mobil krediler sunmaktadır. Özellikle veri kullanımı ile yeni kredi puanlamalar yaparak finansal sistem dışında kalan kredi adaylarına ulaşabilmektedir. Özellikle finansal sistemin fazla gelişmediği Afrika ülkelerinde yaygın olarak görülmektedir.

Türkiye’nin yüksek gelirli bir ekonomi haline gelme sürecinde hem KOBİ’lerin hem de hanehalkının finansal sistem tarafından daha fazla kapsanması gerekecektir.

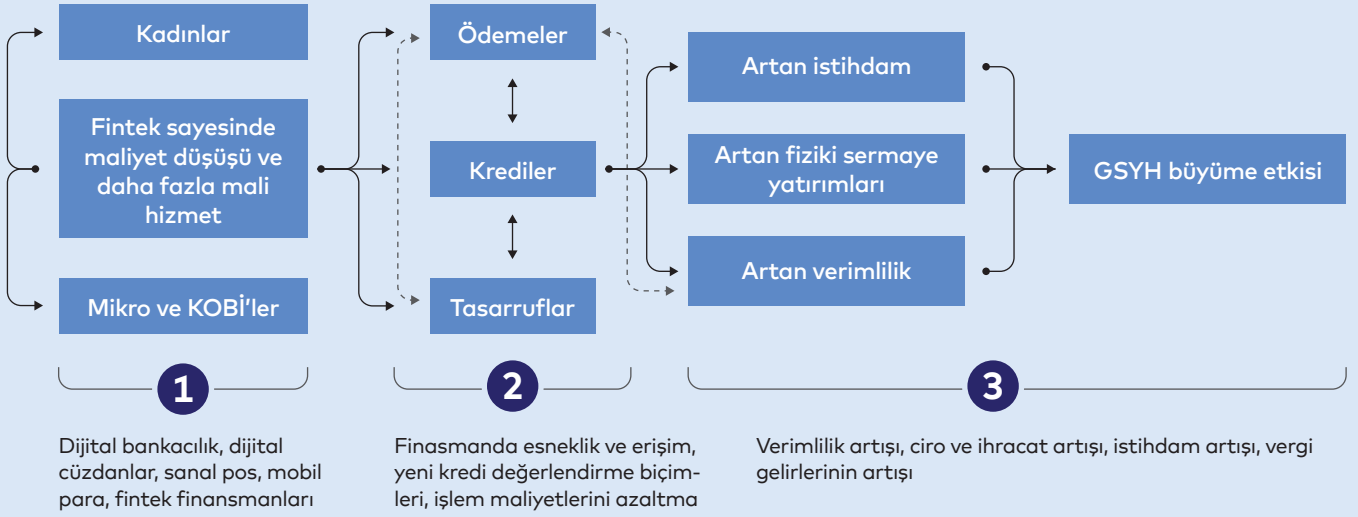
Bu durumun kredi hizmetlerine yansımaları Türkiye’nin büyümekte olan bir ekonomi olduğu göz önünde bulundurulduğunda özel olarak incelenmesi gereken bir husustur. Son yıllarda yaşanan dijitalleşme ile finteklerin büyümesi ve finansal kapsayıcılığı sağlaması daha da mümkün hale gelmiştir. Gelişmiş ülkeler finteklerin tüm finansal ürünlerde hizmet vermesini sağlayarak hem rekabeti desteklemekte hem de kapsayıcılığı ve verimliliği artırmaktadır. Finteklerin farklı finansal hizmetler sunarak kapsayıcılığı artırması durumunda ortaya çıkabilecek ekonomik etkiler bir sonraki bölümde tartışılmaktadır.

2 Fintek kapsayıcılığı artırırsa ekonomik etkileri ne olur?

Finansal teknolojiler, finansal kapsayıcılığı artırarak büyüme, verimlilik ve istihdam gibi etki kanalları üzerinden ekonomik kalkınmayı destekleyici bir rol oynamaktadır.

Literatürde ülkelerdeki finansal kapsayıcılık ile ekonomik büyüme ve gelişmişlik arasındaki ilişkiyi irdelemeye çalışan birçok çalışma yer almaktadır. ¹⁷ Türkiye’de henüz bu konuda kapsamlı bir çalışma bulunmamakla birlikte son yıllarda gelişen fintek pazarının farklı etki kanalları üzerinden fırsat oluşturduğu söylenebilir. Maliyet düşüşüyle birlikte hem bireysel kullanıcılar hem de KOBİ’ler için daha fazla finansal hizmet mümkün hale gelmektedir. Ödemeler, krediler ve tasarruflar üzerinden oluşabilecek verimlilik artışlarının ekonominin tamamını etkileyecek kazanımlara dönüşme imkânı ortaya çıkmaktadır. Böylece istihdam, yatırım ve verimliliğin artmasıyla ekonomik büyümenin sağlanması mümkündür. (Şekil 20).

Şekil 20: Finteklerin etki haritası

Kaynak: PAL tarafından derlenmiştir

Finteklerin temel etki kanalları

Türkiye’deki fintek pazarı; 300’ün üstünde firma ¹⁸ ile yılda ortalama %14 oranında büyümektedir ve 15 milyar doların üstünde bir büyüklüğe sahiptir. ¹⁹ Tasarruflar, krediler ve ödemelerin ²⁰ yanında yeni kredi değerlendirme yöntemleri, büyük veri kullanımı ve e-ticaret gibi alanların gelişmesine katkı sağlamaktadır. Büyük veri ile finansal hizmetlerin kalitesi, çeşitliliği, güvenliği ve maliyetleri üzerinde olumlu etkiler oluşturulmaktadır. Türkiye’deki finteklerin hizmet alanları Şekil 21’de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Sanal pos, sanal cüzdan ve ön ödemeli kartlar, fatura ödeme, mobil ödeme ve para havalesi hizmetleri Türkiye’de faaliyet gösteren finteklerin başlıca hizmet alanlarıdır. Türkiye’de son yıllarda sanal pos ve sanal cüzdan hizmetlerinde hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Dünyada giderek yaygınlaşan P2P borç verme ²¹ hizmetleri ise uygun yasal altyapı olmadığından henüz Türkiye’deki fintek kuruluşlarının kapsama alanına girememiştir.

¹⁷ Asya Kalkınma Bankası’nın “Accelerating Financial Inclusion in South-East Asia with Digital Finance (2017)” raporu dijitalleşme yoluyla üretilen finansal çözümlerin Güney Asya ülkelerinde finansal kapsayıcılığa ve ekonomiye etkilerini ele almaktadır. Rapor, ödeme hizmetlerinde karşılanmayan ihtiyaçların %40’ının, kredilerin ise %20’sinin dijital finansal hizmetlerle karşılanabileceğini, büyük Güney Asya ekonomilerinde %2 ila %3, daha küçük ekonomilerde %6’ya varan GSYH artışı yaşanabileceğini ortaya koymaktadır. McKinsey’in “Digital Finance for All (2016)” raporu ise gelişmekte olan ekonomilerdeki kredi hacminin dijital finans sayesinde 2,1 trilyon dolar genişleyebileceğini, vergi geliri kayıplarının ve finansal kurum maliyetlerinin toplamda 500 milyar dolar azalabileceğini, %6’ya varan GSYH artışının yaşanabileceğini ortaya koymaktadır.

¹⁸ Startup.watch Türkiye Fintech Ekosistem Haritası

¹⁹ Deloitte (2017)

²⁰ Söz konusu ödemeler kişiden kişiye (P2P), şirketten kişiye (B2P) ya da devletten kişiye (G2P) olabilmektedir.

²¹ P2P (bireyler arası) borç verme, kişileri geleneksel kurumların aracılığı olmadan birbirleriyle eşleştirerek kredilendirme anlamına gelmektedir.

P2P borç platformları belirli kriterlere göre faiz oranlarını belirler ve farklı ihtiyaçlar için devreye girebilirler.

Şekil 21: Teknolojiler aracılığıyla sunulan dijital finansal hizmetler

Çevrimci Platformlar

Sanal POS

Sanal Cüzdan / Ön Ödemeli Kart

Fatura Ödeme

Mobil Ödeme

Para Havalesi

Kullanıcıya sunulan finansal hizmetler

Ticari işletmelerin, kurumların çevrim-içi ortamlarda farklı para birimleriyle ödeme almalarını ve entegre edilmiş banka hesaplarına aktarmalarını sağlayan finansal teknolojidir. Kredi/banka kartları, para transferleri ve dijital cüzdanlar kullanılarak yapılan ödemelerin işletmelere ve kurumlara ulaşmasını sağlar. QR kod gibi seçenekler ile fiziksel hayatta ödeme alan sanal POS'lar da vardır.

Mobil (dijital) cüzdanlar internet veya mobil üzerinden ödeme hizmetlerinin gerçekleşmesini sağlayan program arayüzleri yaratır. Tüketiciler satın alınan ürünlerin ödemesini yapmak için nakit, çek veya kredi kartı yerine dijital cüzdanlarına entegre ettikleri kredi/banka kartı veya çeşitli e-para ya da banka hesaplarını kullanırlar. Kullanıcıya ait finansal bilgiler dijital cüzdanın içinde korunmaktadır. Ödeme alan kişi veya kurum, kişinin finansal hiçbir bilgisine erişim sağlayamaz.

Bireylerin ve firmaların elektrik, su, doğal gaz, telefon, GSM operatörü ve diğer tüm fatura ödemelerini ayrıca SGK-Bağkur, kira ve diğer kurumsal ödemelerini gerçekleştirmelerini sağlayan çözümlerdir. Bu alandaki fintek girişimleri, müşterilerinin tahsilat kanallarına erişimini kolaylaştırırken farklı dijital fatura ödeme çözümleri geliştirmektedir. Uygulamalar web ara yüzü, POS ve Kiosk gibi farklı platformlar üzerinde çalışmaktadır.

Mobil para hesabı sahibi olmak için bir banka hesabı sahibi olmak gerekli değildir. GSM bağlantısı olan herhangi bir telefon sahibi bir kullanıcının mobil para hesabı olabilir. Kullanıcılar aynı servis sağlayıcısına kayıtlı tüm mobil hesaplara para transferi yapabilir ve mobil para teknolojisi entegrasyonu yapmış işletmelere ürün ve hizmet için ödeme yapılabilir. Öncelikli hedef kullanıcılar genellikle finansal olarak dışlanmış kesimler olmuştur.

Gönderenin herhangi bir hesaba bağlı olmaksızın, alıcıya veya alıcı adına hareket eden ödeme hizmeti sağlayıcısına fon aktarması işlemidir. Gönderen, kendisinin ve fonun ulaşımını istediği alıcının kimlik bilgilerini beyan ederek, yerleşik oyuncuların daha hızlı ve daha ucuz bir şekilde para havalesi işlemini gerçekleştirebilmektedir. Öğrenciler ve göçmenler tarafından sıklıkla kullanılır.

Türkiye'de hizmet veren bazı fintekler

iyzico; PayU; iPara; PayTR, Paynet; Paratika; hepsipay; Moka; Paytrek; Param; Paybyme; Ödeal; Ozan; Octet; Erpa; Sipay; Payfix; Wirecard

iyzico; ininal; PEP; papara; Tosla; BKMEexpress; Paycell; Vodafone Cep Cüzdan; Belbim; Param

Birleşik Ödeme; Buradaöde; FÖY; Faturamatik; Faturakom; Elekse; Faturatim; Fatura Vizyon; Pratik İşlem; Vezne24; Nkolay

TT Ödeme; Payguru; Paycell; Vodafone Cep Cüzdan

BPN; Sender; Ria; Gönderal; UPT; Payporter; CMT; Tronapay; İstanbul Ödeme; Global Ödeme; PGPara; Moneygram; Western Union

Dünyada hizmet veren bazı fintekler

Stripe; Adyen; PayPal; DailyPay; affirm; Klarna

PayPal; Payoneer; ApplePay; Due

PayPal; beGateway; Square; Adyen; Tipalti; Stripe Billing

M-Pesa; Easypaisa; JazzCash; Orange Money

Transferwise; Moneygram; Western Union; Transfergo; Azimo

Kaynak: PAL tarafından derlenmiştir

Not: Şirket isimlerine örnek olarak yer verilmiştir. Kullanıcıya sunulan finansal hizmetlerin kapsamı, farklı fintek şirketlerinde bazı değişiklikler gösterebilir.

Fintekler teknolojik kabiliyetleri ile yeni finansal çözümler üretmekte ve verimlilik sağlayarak etki kanallarını güçlendirmektedir. Fintekler sunduğu yenilikler ile hem geleneksel finansal hizmetlerin ulaşamadığı alanlara ulaşmakta hem de daha verimli ve düşük maliyetli hizmetler sunabilmektedir. Finteklerin ödeme, tasarruf ve kredi hizmetlerinin dönüşmesini tetikleyen başlıca etki kanalları şu şekildedir:

- **Erişilebilir ödeme hizmetleri.** Fintekler KOBİ’lerin dijital ödeme alma- larını, elektronik fatura kesmelerini mümkün kılarak firma satışlarının artmasını kolaylaştırmaktadır. Öte yandan, dijital ödemeler ile elde edilen veriler ile müşteri deneyimi, firmaların finansal durumu gibi birçok bilgi edinilmesine olanak sağlamaktadır. Dünya genelinde nakit ödemelerin azalma eğilimi göstermesi de dijital ödemelerin önemini artırmakta, kayıtdışılığın azalmasında büyük potansiyel oluşturmaktadır.
- **Finansmanda esneklik ve yeni kredi derecelendirme biçimleri.** Fintekler farklı nitelikte kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik farklı ürünler sunabilmekte, kredi konusunda daha esnek şartlar ve daha hızlı hizmet sunarak geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Özellikle göçmenler, henüz kredi skoru olmayanlar ve hatta banka sicili bozuk olduğu için finansal sistemin dışında kalmış olan bireyler ve firmalar için fintekler potansiyel çözüm olabilir.

Örneğin; Lufax (Çin) P2P borç verme platformu çevrimiçi elde edilen verileri kullanarak resmi bir kredi geçmişi olmayanlara finansal hizmetlere erişim sunabilmektedir. 22 Kenya, Tanzanya ve Uganda gibi ülkelerde enerjiden yoksun yaşayan haneler mobil para hesaplarından günlük mikro krediler alarak güneş paneli sahibi olmakta, elektrik enerjisine erişebilmektedir. 23

- **Kimlik kontrollerinin kolaylaşması.** E-KYC (elektronik ortamda müşteri- ni tanı) ve büyük veri kullanımının yaygınlaşması ile müşterilerin ödeme, kredi ve tasarruf işlemlerinin güvenle sağlanması mümkün olmaktadır. E-KYC uygulamaları ile finansal kurumlar yeni müşterilerini belli prosedürler ile sisteme doğrulatmaktadır. Böylece hem finansal suçlar ile mücadele sağlanmakta hem de ileriki süreçlerde müşterilerin hizmetlere erişimi kolaylaşmaktadır.

Örneğin; Auxmoney (Almanya) P2P borç verme platformu, kredi başvurularında kimlik kontrolü, video bağlantısı ve dijital imza ile tamamen dijital ve uzaktan yapılıyor. Süreçler otomatikleştirilerek müşterilerle çoğunlukla çevrimiçi (genellikle mobil) ilgileniliyor. 24 Identity (Almanya) Avrupa çapında hizmet veren bir fintek kuruluşudur. Elektronik imza, video destekli müşteri tanımlama, kimlik kontrolleri vb. hizmetler ile uzaktan müşteri edini- mi (digital onboarding) süreçlerini bir arada sunmaktadır. 25

- **Büyük veri sayesinde daha düşük arama ve işlem maliyetleri.** Dijital ortamda yapılan finansal işlemler ardında iz bırakarak kayıtlar oluştur- maktadır. Bu kayıtlar hem sistemin hesap verebilir olmasını sağlarken hem de kullanıcıların ihtiyaçlarına özgü hizmetler sunmak için kullanılacak veri yığınları oluşturmaktadır. Finansal hizmet sağlayıcılar böylece süreç- leri daha verimli şekilde koordine edebilirken, büyük veri kullanabilme kabiliyetlerini de genişletmektedir.

Örneğin; ABD, İngiltere, Avustralya, Meksika, İspanya’nın da arasında bu- lunduğu çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren Kabbage şirketi küçük işletmelere ait verileri analiz ederek onlara uygun ve pratik finansmanlar sağlamaktadır. Kabbage, şirketlerin ticari, kargo ve sosyal medya hareketleri gibi alternatif verileri kullanarak yılda 200 binden fazla küçük işletmeye destek sağlamak- tadır. 26

22 Wu (2018)

23 The Economist (2018)

24 A.g.e.

25 Fintech İstanbul (2020)

26 Dünya Bankası (2017)

Finansal kapsayıcılığın büyüme, verimlilik, istihdam, gelir eşitsizliği gibi makroekonomik değişkenler üzerinde olumlu etkileri görülmektedir. Bu konuda Türkiye için yapılmış kapsamlı bir çalışma olmamakla birlikte farklı ülkelerde finansal kapsayıcılık artışı sonucu tetiklenen ekonomik etkiler literatürde şu şekilde yer almaktadır;

- **Ekonomik büyüme.** Dijital finansal hizmetlerin yaygın olarak kullanılmasıyla gelişmekte olan ekonomilerin GSYH’sine 2025’e kadar toplamda %6’ya yakın bir katkı yapabileceği iddia edilmiştir.²⁷ KOBİ’lerin dijital finansal katılımının artırılması ile Endonezya ve Filipinler’de GSYH’nin %2 ila %3, Kamboçya’da %6 oranında artabileceği hesaplanmıştır.²⁸ Ayrıca dijital finansal hizmetlerin yaygınlaşmasıyla hesap sahipliği, ödemeler ve krediler üzerinden yaşanan artışların Meksika, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerde %6’ya kadar GSYH artışı sağlayabileceği bulunmuştur.²⁹
- **Kişi başına düşen gelir.** Kapsayıcılık bağlamında; hesap sahipliği, krediler ve tasarrufların artmasının 55 İslami İşbirliği Teşkilatı (OIC) ülkesinde 1990 ve 2013 yılları arasında kişi başına düşen geliri ortalama %15 artırabildiği görülmektedir.³⁰ Hindistan’da 45.000 hanehalkı üzerinde yapılan araştırmada ise kapsayıcılığın artmasının nüfusun %3,5’ini yoksulluk sınırının üstüne çıkarabileceği belirtilmiştir.³¹
- **İstihdam.** Orta Doğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Orta Asya’dan 19 ülkede 1990-2017 yıllarını kapsayan araştırmada firma düzeyinde yapılan analizler, KOBİ’lerin finansmana erişiminin yıllık %1 istihdam artışına ve %2,4 işgücü verimliliği artışına yol açabildiğini ortaya çıkarmıştır.³² 2004-2011 yılları için OECD ülkelerinde finansal kapsayıcılığın artmasıyla gelir eşitsizliğinin; finansal kırılabilirliği daha yüksek ülkelerde %15, daha düşük gelirli ülkelerde ise %21 azaldığı görülmüştür.³³
- **Verimlilik.** Kenya’da 2006-2013 yılları arasındaki dönemi inceleyen araştırmada, M-Pesa mobil para teknolojisinin sağladığı ticaret kredilerinin kullanımının toplam faktör verimliliğindeki artışın %3,3’ünü açıkladığı belirtilmiştir.³⁴
- **Vergi gelirleri.** 137 ülkeyi kapsayan ve 2011-2017 yıllarını karşılaştıran bir araştırma, banka hesabı sahipliği ve kredi kartı sahipliğindeki artışların doğrudan vergi gelirlerini artırdığını ortaya çıkarmıştır.³⁵ Avrupa Birliği ülkelerinin 2000-2012 yılları arasındaki verilerine dayalı bir araştırmaya göre ise dijital ödemeler arttıkça beklenen KDV geliri ve gerçek KDV geliri arasındaki fark azalmaktadır.³⁶
- **Kadının güçlenmesi.** Kadınların finansal hizmetlere erişimiyle riskleri daha iyi yönetebildikleri, iş kurma, yatırım yapma yetkinliklerinin arttığı ve eğitim, sağlık gibi alanlar için sermaye ayırabildikleri görülmektedir.³⁷ Kadınlar tarafından finansal hizmetlere erişimin artması, kapsayıcı ekonomik büyüme ve yoksullukla mücadele gibi kalkınma değişkenleri açısından kritik olacaktır.

²⁷ Dünya Bankası (2017)

²⁸ Asya Kalkınma Bankası (2017)

²⁹ McKinsey Global Institute (2016)

³⁰ Kim vd. (2018)

³¹ Blancher vd. (2019)

³² Kim (2016)

³³ Churchill ve Marisetty (2019)

³⁴ Beck, Pamuk vd (2015)

³⁵ Oz-Yalaman (2019)

³⁶ Immordino ve Russo (2018)

³⁷ Holloway, Niazi vd (2017)

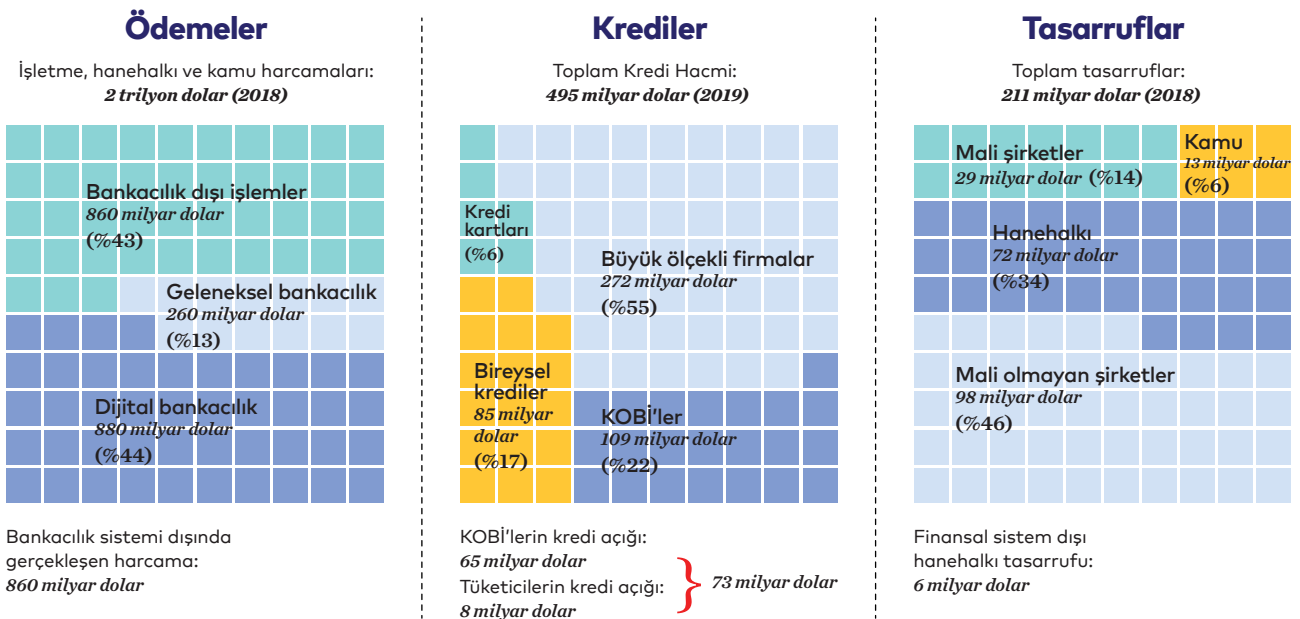
Fintekler geleneksel finansal kuruluşların yine geleneksel düzenlemelerle kapsayamadığı kesimleri ödeme, kredi, tasarruf ürün ve hizmetleriyle buluşturmaya adaydır. Finansal sistem temel olarak ödeme, kredi ve tasarruflar üzerinde bazı kesimlere ulaşamamakta ya da yeterince faydalanmalarını sağlayamamaktadır. Raporda finansal sistem tarafından yeterince kapsanmayan, sisteme erişimi kısıtlı olan kesimler dikkate alınarak söz konusu açıklar tahmin edilmiştir. Türkiye’de bankacılık sistemi dışında yapılan ödemelerin yaklaşık 860 milyar dolar olduğu görülmektedir (Şekil 22). Hanehalkı tasarruflarına bakıldığında 6 milyar dolarlık tasarrufun finansal sistem dışında gerçekleştiği, hanehalkının %6’sının yastık altında nakit tasarruf yaptığı göze çarpmaktadır.

Türkiye’de finansal kapsayıcılığın gelişim senaryoları

Krediler tarafındaki açık özellikle KOBİ’ler için dikkat çekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal sistem tarafından karşılanamayan kredi açığını tespit etmeye yönelik Dünya Bankası çalışmasına göre Türkiye’deki KOBİ’lerin geleneksel finansal sistemin zafiyetinden kaynaklanan kredi açığı miktarı kullandıkları kredinin %53’ü kadardır.³⁸ Tüketicilerin kullandıkları krediler gelir gruplarına göre incelendiğinde ise ortalama %10’luk kredi açığı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu çalışmadaki yöntem baz alındığında, Türkiye’de bugün itibarıyla finansal sistem tarafından karşılanamayan yaklaşık 73 milyar dolarlık tutarında bir finansman açığı olduğu tahmin edilmektedir (Şekil 22).

Şekil 22: Türkiye’de fintek potansiyeli için tahmin edilen ödeme, kredi ve tasarruf

Kaynak: PAL hesaplamaları, BDDK, TÜİK, GBS, ING Bank

³⁸ Dünya Bankası (2017)

Çalışma kapsamında, finansal kapsayıcılığın artmasının Türkiye ekonomisine olası etkilerini belirleyebilmek amacıyla üç farklı etki senaryosu geliştirilmiştir. Etki senaryolarını belirlemek adına Türkiye’nin finansal derinlik ve dijital finansal kapsayıcılık açısından bugüne kadar aldığı yolu değerlendirmek ve bundan sonrasını tahmin etmek gerekmektedir. Finansal derinlik; kredilerin GSYH’ye oranı ile hesaplanan bir ölçüttür. Dijital finansal kapsayıcılık ise dört ana kategoride her biri için nüfus içindeki oran, kadınlar içindeki oran ve en yoksul %40’lık dilim içindeki payları olmak üzere 12 göstergenin ortalaması alınarak elde edilmiştir (**Kutu 4**).

Kutu 4:

Senaryolarda kullanılan temel parametreler

Türkiye’nin büyümesine katkı sağlayacak senaryoları belirlerken finansal derinlik ve dijital finansal kapsayıcılık parametrelerini seçilmiş ve bunları açıklayan göstergeler kullanılmıştır.

Finansal Derinlik Göstergesi:

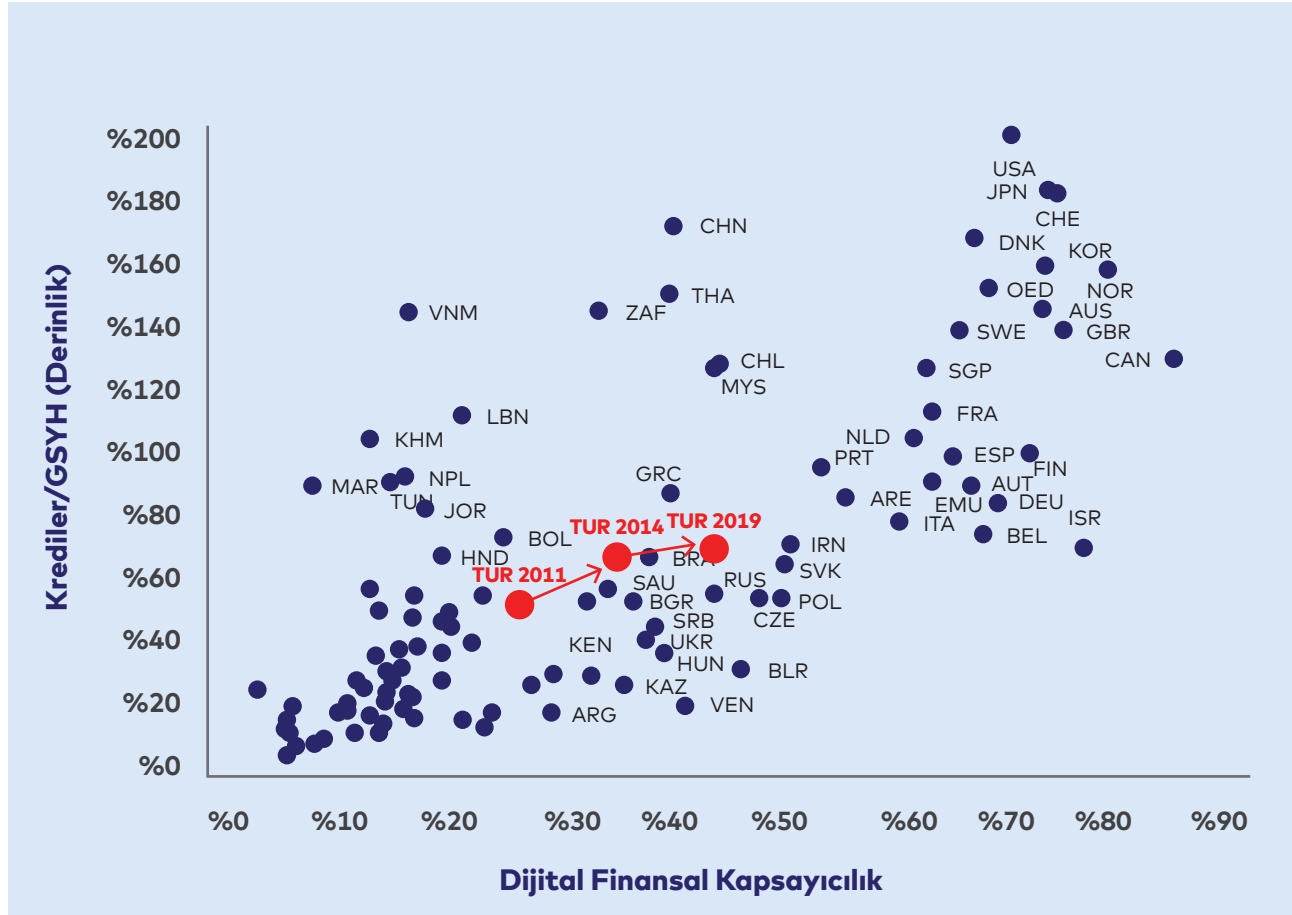
- Kredilerin GSYH’ye oranı

Dijital Finansal Kapsayıcılık Göstergeleri:

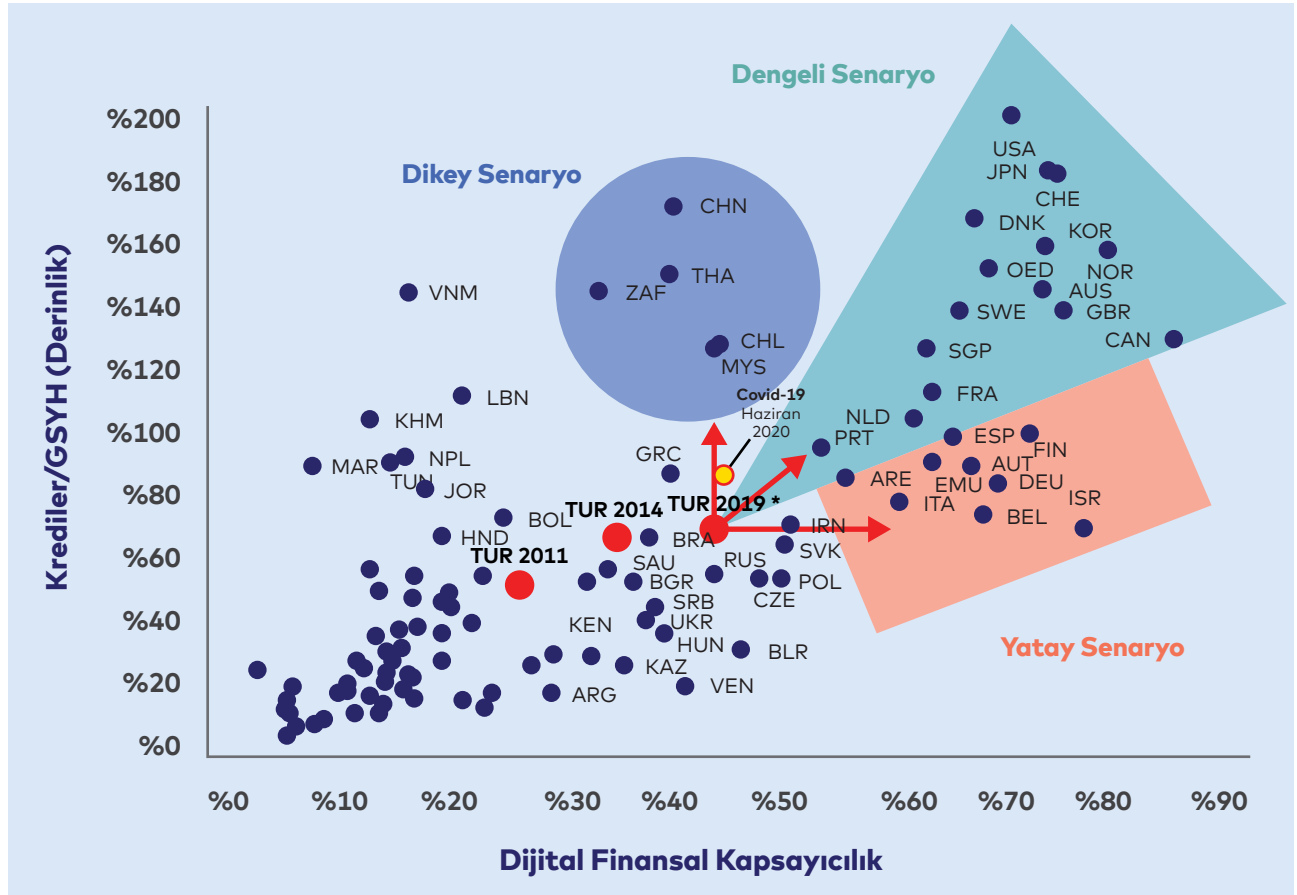
- Hesap sahipliği oranı (Genel, kadın, en yoksul %40)
- Finansal kuruluştan borç alma oranı (Genel, kadın, en yoksul %40)
- Dijital ödeme kullananların oranı (Genel, kadın, en yoksul %40)
- Kredi kartı sahipliği oranı (Genel, kadın, en yoksul %40)

2011-2019 döneminde Türkiye’de finansal derinlik %49’dan %66’ya ulaşmıştır. Aynı dönemde dijital finansal kapsayıcılık ise %28’den %46’ya 1,6 katlık bir artış göstermiştir. Bu verilere bakıldığında Türkiye’nin geçmiş döneme göre iki gösterge için de olumlu yönde hareket etmesinin yanı sıra dijital finansal kapsayıcılığın ilerleme açısından daha fazla öne çıktığı görülmektedir. 2011 – 2014 arasında finansal sistem iki yönlü bir gelişim gösterirken 2014 – 2017 arasında ise derinlik artışı sınırlı kalmış, kapsayıcılık artışı öne çıkmıştır (**Şekil 23**).

Şekil 23: Ülkelere göre finansal derinlik ve finansal kapsayıcılık, Türkiye ve diğer ülkeler

Şekil 24: Ülkelere göre finansal derinlik ve finansal kapsayıcılık, senaryolar

*Finansal derinlik 2019, Dijital Finansal kapsayıcılık 2017 verisi **Kaynak:** Dünya Bankası Findex Veritabanı

Dikey Senaryo:

Yalnızca kredi artışına odaklanmak
(finansal kapsayıcılığın öncelik olmaması)

- Mevcut faydalanıcılar daha yüksek miktarlarda kredi kullanır ancak kapsayıcılık artmaz.
- Finansal sistemin demokratikleşmesi kısıtlı kalır; ekonomideki eşitsizlikler daha da artar.
- GSYH artışı yaşanır ancak kırılganlığı yüksek, sürdürülebilirliği düşük kalır.
- Türkiye; Malezya, Tayland, Çin, Şili gibi ülkelerin bulunduğu gruba yakınsar.

Yatay Senaryo:

Yalnızca kapsayıcılığa odaklanmak
(fintekin kredi hizmetlerinde gelişmemesi)

- Özellikle dezavantajlı grupların ödemeler üzerinden finansal hizmetler ile buluşması durumudur. Bunun kredi ve tasarruflar için de dolaylı bir etkisi olabilir.
- En önemli kazanımı finansal hizmetlerdeki büyük veri kullanımının kolaylaşması olabilir.
- %2,1'e varan GSYH artışı yaşanabilir. 10 milyon kişinin dijital ödeme, 538 bin KOBİ ise dijital finans aracı kullanmaya başlayabilir.
- Türkiye; İtalya, İspanya, Belçika, Avusturya gibi ülkelerin bulunduğu gruba yakınsar.

Dengeli Senaryo:

Yeni bir vizyon ile finteklerin önünü açarak kapsayıcılığın ve derinliğin dengeli biçimde artması

- Fintekler ile hem kapsayıcılık artar hem de ekonomide daha etkin kaynak tahsisi sağlanır.
- Kredi ihtiyacı karşılanamayan kesimlere ulaşmanın yanında mevcut faydalanıcılara daha hızlı ve verimli hizmet sunulması temel etki kanalıdır. En önemli araç ise finteklerin daha iyi risk yönetimi ve veri kullanma kabiliyetidir.
- %2,1 – %3,5 arasında GSYH artışı yaşanabilir. Yatay senaryodaki kazanımlara ek olarak 640 bin KOBİ'nin kredi açığı tamamen veya kısmi olarak karşılanacaktır.
- Türkiye; Kore ve OECD ortalamasına yakınsar.

Covid-19 salgıyla mücadele kapsamında sağlanan kredi desteklerinin Türkiye’nin belirtilen eksenlerde görece dikey bir sıçrama yapmasına neden olduğu söylenebilir.

Salgın sürecinin olumsuz etkileriyle mücadele edebilmek için Türkiye’de ciddi bir kredi genişlemesi yaşanmıştır. Aynı süreçte fiziksel temasların azalmasıyla yeni kesimlerin dijital hizmetler ile tanıştığı da bilinmektedir. Verilerin henüz olgunlaşmaması nedeniyle senaryo haritasında Türkiye’nin 2020 yılındaki yerini net olarak belirlemek güç olsa da Covid-19 sürecinin dikey senaryoya yakın bir patikada ilerlenmesine neden olduğu söylenebilir. Fintekler bu süreçte ABD ve İngiltere’de olduğu gibi (Bkz. Kutu 1) devreye alınıp küçük ve mikro işletmelere etkili bir şekilde ulaşılabilseydi kapsayıcılık artabilir, Türkiye’nin yatay ekseninde de bir sıçrama yaşaması mümkün olabilirdi.

3 Fintek kapsayıcılığı için politika çerçevesi

Dünyadaki eğilimlere paralel olarak Türkiye’de de finteklerin önemi giderek artmaktadır.

Fintekler yazılım ve veri kullanım kabiliyetleriyle finansal hizmetlerin inovasyonunda önemli aktörler haline gelmiştir. Türkiye’de ödeme piyasasında yer bulan fintekler dünya genelinde varlık yönetimi, sigorta, kredi gibi farklı finansal hizmetler de sunmaktadır.³⁹ Finteklerin faaliyet alanları ve iş modellerindeki çeşitlenme Türkiye için de örnekler oluşturmaktadır. Finteklerin devreye girmesiyle finansal kapsayıcılığın artması, iktisadi kaynak tahsisinin daha verimli hale gelmesinin ve farklı fintek alanlarında Türkiye’den küresel oyuncuların çıkması beklenmektedir. Diğer yandan ise, gerekli düzenlemeler ve risk denetimi olmaksızın söz konusu hizmetlerin gelişmesinin ekonomide sistemik sorunlara⁴⁰ yol açabileceği gözden kaçmamalıdır. Bu gelişmelerin mümkün olması halinde faydalanacakların başında finansal sisteme erişimi görece en kısıtlı olan kesimler gelecektir. Bu kesimler kadınlar, düşük gelirli hanehalkı ve KOBİ’lerden oluşmaktadır. Raporun ikinci bölümünde de belirtildiği gibi fintekler 640 bin KOBİ’nin kredi açığını tamamen veya kısmi olarak karşılayabilme potansiyeline sahiptir.

Geleneksel finans kurumları ve kamu aktörleri finansal hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanmasında daha geniş kesimlere erişmek için gayret gösterse de bazı kısıtlar bulunmaktadır. Bankaların geliştirdiği teknolojik çözümler kullanım kolaylığı sağlasa da finansal sisteme erişimi kısıtlı olan kesimlere yönelik risk kaygıları, finansal getiri söz konusu olduğunda çok küçük kalabilecek aktörlere yönelik fırsat maliyeti ve verimlilik kaygıları finansal kapsayıcılığın artmasını kısıtlamaktadır. Öte yandan, krediler açısından kamu aktörleri krediye erişimi kısıtlı olan kesimlere yönelik destek araçları (Örneğin; KOSGEB, Kredi kooperatifleri vb.) ortaya koymaktadır. Burada kamunun kısıtlı kaynaklarını en etkili şekilde kullanması için önünde iki seçenek bulunmaktadır; çok seçici ve katı olarak başarı ihtimali daha yüksek olan dar bir kesime kaynak aktarmak veya daha geniş kesimlerin desteklerinden faydalanmasını amaçlamak. Çok seçici olduğu zaman faydalanıcı tabanının dar kalması, seçiciliğin azaldığı zaman ise kaynak tahsisinin verimliliğinin düşmesi söz konusudur.

Teknoloji tabanlı ekonominin ve buna bağlı fintek sektörünün önümüzdeki dönemlerde hızla büyümesi ve desteklenmesi kamu tarafından öngörülmektedir. On Birinci Kalkınma Planı Finansal Hizmetlerin Geliştirilmesi ÖİK Raporu’nda (2018) da belirttiği gibi Türkiye’de finansal sektörün geleceği dijital teknolojilere yapılacak yatırımlar ve desteklerle şekillenecektir. Kamunun, sektör ihtiyaçlarını gözeten ve işbirliğine açık girişimcilerle yatırımcıları desteklenmesi beklenmektedir. Bu bağlamda destek yönetiminde vergi temelli teşvikleri ötesinde rekabetin korunması, öncül düzenlemeler, strateji belirlenmesi ve koordinasyon sağlanması gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Fintek uygulamaları için yeni fırsatlar sunabilen finansal bir ekosistem; geleneksel finansal hizmetleri içerik, sunum ve erişim yönünden değiştirerek, yenilikçi hizmetler geliştirerek veya verimli hizmetleri mevcut finansal kuruluşlara sunarak rekabet avantajını elde etmeyi ve reel ekonomiye katkının artırılmasını mümkün kılacaktır.

³⁹ KPMG tarafından her yıl yayınlanan ve zirvedeki 100 fintek şirketinin listelendiği 2019 Fintech 100 Global Fintech Raporundaki 100 firmanın 27’si ödemeler, 19’u varlık yönetimi, 17’si sigorta, 15’i kredi, 13’ü muhtelif alanlarda 9’u ise temel bankacılık hizmetleri sunmakla birlikte müşteri etkileşimi sadece dijital kanallardan olan yeni bankalar kategorisindedir.

⁴⁰ Örneğin; Seru (2019), 2008 küresel krizinden sonra finansal sistemdeki düzenlemelerin sıkılaşması ve finansal teknolojilerin gelişme eğilimi, ABD, Çin ve Avrupa’da gölge bankacılık riskinin temel nedenlerinden olduğunu ve özellikle kredi piyasasını küresel anlamda değiştirdiğini öne sürmüştür.

Finansal gelişmişliğin hem derinliği hem de kapsayıcılığı genişletecek şekilde “dengeli” olarak artırılabilmesi için yakın gelecekte yeni aktörlerin rolünü tanımlamak önemlidir. Türkiye’de finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında geleneksel finans sektörünün yanında yeni aktörlerin de yer alması oldukça olasıdır (Şekil 25). Piyasadaki ihtiyaçlar, geleneksel sistemlere ek iki yeni aktör ortaya çıkmaktadır; “BigTech”ler (AliBaba, Amazon, Google, Facebook vb.) ve finansal teknoloji şirketleri. BigTech’ler her ne kadar yeni çözümler üretmeye çalışsa da zaman içinde öncelik verecekleri meseleler Türkiye’nin ulusal politika önceliklerinden doğal olarak farklılık gösterebilir. ⁴¹ Fintekler ise büyük veri ve inovasyon altyapısını güçlendirirken bir yandan da yerel mevzuata uygun faaliyet göstererek, Türkiye’nin önceliklerine yönelik çözümler üretebilir; farklı yerel ve ulusal ile paydaşlar ile işbirlikleri geliştirebilir.

Şekil 25: Finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında öne çıkan aktörler

Kaynak: PAL

Finansal kapsayıcılığı artırarak finansal sistemi büyütebilmek için yeni aktörlerin inovasyon yaparak finansal hizmetleri geliştirebilecekleri hareket alanını sağlayan düzenlemelere ihtiyaç vardır. Kalkınma Planı’nda da bahsedildiği üzere son yıllarda, özellikle gelişmiş ülkelerde, fintek sektörünün gelişiminde değişen tüketici beklentisi ve ihtiyaçları, yatırımcı ilgisi, teknolojik ilerlemeler, hükümetler ve düzenleyicilerin desteği önemli olmuştur. ⁴² Düzenlemelerin geleneksel finansal sektöre alternatif oluşturmadan bunların erişemediği yerlerde büyük veri, veri analitiği, yapay zeka, robo danışmanlık, şifreleme ve makine öğrenimi gibi inovasyonları destekleyerek, finteklerin gelişimini sağlaması mümkündür. Bu şekilde geleneksel finansal sektör içinde hizmet sunulması daha olanak dışı olarak görülen bölgeleri ve bireyleri kapsayacak yenilikçi ürünler geliştirilebilecektir. ⁴³

⁴¹ Rekabet Kurumu’nun Google Shopping soruşturması süreci ve Facebook’un dijital para birimi Libra’nın küresel finansal sistemi bozabileceği endişeleri üzerine Avrupa Birliği tarafından yasaklanması, ABD ve diğer ülkelerde de baskılanması söz konusu farklılıklara örnektir.

⁴² On Birinci Kalkınma Planı Finansal Hizmetlerin Geliştirilmesi ÖİK Raporu (2018)

⁴³ Erel (2020)

Finteklerin gelişimini sağlayacak müdahaleler kısıtlı bir kesim için izole etkiler yerine sistemin dönüşümünü sağlayarak kapsayıcı etkiler getirecektir. Finteklerin yeni ürün ve hizmetleri başarıyla sunup yeni kesimlere ulaşması pazara yeni oyuncuları da çekecek, verimliliği ve rekabeti daha da artıracaktır. Bu yönüyle fintek hizmetleri “pazar yaratan inovasyonlar” arasında yer almaktadır. ⁴⁴ Pazar yaratan inovasyonlar, sürdürülebilir bir pazar geliştirmekle kalmayıp diğer pazarları da dönüştüren etkilere sahiptir. Ekonomik büyümenin yanı sıra fintek, yoksullukla mücadele, fırsat eşitliğinin sağlanması, kadınların toplumsal statüsünün güçlendirilmesi gibi çok boyutlu kalkınma etkileri ortaya çıkarabilmektedir. ⁴⁵ Dijital finansal hizmetlerin kalkınmaya nasıl katkı verebileceğine yönelik bazı unsurlar aşağıda Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’na ⁴⁶ referansla verilmektedir.

- Düşük gelirli hanehalklarına uygun ve kullanışlı araçlara erişim sağlayarak ekonomik fırsatlardan yararlanmasına katkı sağlayabilir, düşük gelir gruplarının riskler ve şoklar karşısında mücadele gücünü artırabilir, daha verimli kaynak tahsisi yapılarak finansal hizmetlere ulaşamayan kesime düşük maliyetli hizmetler sunabilir.
(Amaç 1: Yoksulluğa Son)
- Kadınların finansal olarak güçlenmesine katkı sağlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirebilir
(Amaç 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği)
- İşletmelerin maaş ve ticaret ödemelerini dijitalleştirerek, çalışanlarına ve iş ortaklarına finansal kapsayıcılık konusunda doğrudan bir kanal sunulabilir, kredi puanlaması için kullanılacak verilerin oluşmasına ve finansmana erişim konusunda karar vermeyi kolaylaştırabilir, tedarik zincirlerindeki kayıtdışılığı azaltıp verimliliği artırabilir
(Amaç 8 İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, ve Amaç 9: Sanayi, Yenilik ve Altyapı)
- Düşük gelirli hanehalkının gelirlerini artırmak, yeni ekonomik ve sosyal fırsatlara erişmek için yeni araçlar sağlayabilir, kırsal alanlardaki hanelerin üretkenliklerini ve gelirlerini ekonomik fırsatlarla bir araya getirmesine katkı sağlayabilir, kredi ve mikro sigorta hizmetleri ile hanehalklarının sağlık, eğitim ve kamu hizmeti maliyetlerini daha iyi yönetmelerine yardımcı olabilir ve işlem maliyetini düşürerek eşit şartlar sağlanmasına katkıda bulunabilir
(Amaç 10: Eşitsizliklerin Azaltılması) ⁴⁷

⁴⁴ UNDP (2020)

⁴⁵ Finteklerin kalkınmaya olan katkılarına yönelik bazı örnekler için bkz Deng vd.(2019), Haddad vd. (2019)

⁴⁶ <https://www.kureselamaclar.org/> Metinde bahsi geçen hedefler: Hedef 1: Yoksulluğa Son, Hedef 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Hedef 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Hedef 9: Sanayi, Yenilik ve Altyapı, Hedef 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

⁴⁷ UNSGSA vd. (2018)

Çalışma kapsamında finansal kapsayıcılığın artmasını sağlayacak ve finansal sistemin eksikliklerine çözüm getirebilecek dört politika önerisi öne çıkmaktadır;

- 1. Fintekin geliştirilmesi için hazırlanan yasal altyapının uygulamaya geçirilmesi.** 6493 sayılı kanunda ⁴⁸ 2019’da yapılan düzenlemeyle ⁴⁹ bir ödeme hizmeti sağlayıcısındaki verilerin (örneğin banka) başka bir ödeme hizmeti sağlayıcısındaki (örneğin fintek) paylaşılması için müşterinin vereceği izin yeterli hale gelmiştir. Bu şekilde fintekler bankalardaki hesapları yazılımların birbiriyle bağlantı kurmasını sağlayan uygulama programlama arayüzleri (API) aracılığıyla yönetebilecek ve sundukları ödeme aracılığı hizmetini çeşitlendirebileceklerdir. Böylece, açık bankacılık uygulamalarına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bundan sonra kritik konu bu API’lerin nasıl açılacağıdır. Bu alanda TCMB’nin bir yıl içinde düzenleme yapması öngörülmektedir. İkincil mevzuat ile atılması gereken en önemli adımlardan biri; API’lerin Avrupa Birliği düzenlemelerine paralel genel kurallar ile rekabeti sağlayarak güvenlik, müşteri doğrulama ve sertifikasyon standartları ile açılmasının sağlanmasıdır. API’lerin açılması sürecinde, yerleşik oyuncuların yönetiminde rol aldığı merkezi yapılar yerine bu standartlar dahilindeki dağıtık yapılar esas olmalıdır. Ayrıca, İngiltere örneğinde olduğu gibi sürecin gözetimi için regülatörün atadığı bağımsız bir ekip görevlendirilmesi de mümkündür. Benzer şekilde, E-KYC alanında yapılan yasal düzenlemenin hayata geçirilmesi önemlidir. Ayrıca, elektronik para kuruluşlarının da Merkez Bankası tarafından işletilen EFT sistemine üye olmaları, IBAN numarası üretebilmeleri ve yeni kurulacak hızlı ödeme sistemine (“FAST”) hemen üye olabilmeleri kritik görülmektedir. Ek olarak yerleşik oyuncuların tıpkı API erişimde olduğu gibi sundukları sanal POS benzeri diğer altyapılara erişimi makul ve sürdürülebilir fiyatlama ile sağlamalarını güvence altına alan ve olası dışlayıcı faaliyetleri engelleyici düzenlemelerin yapılması oldukça önemlidir.
- 2. Fintek ile finansal kapsayıcılığın geliştirilmesinin Türkiye için bir politika önceliği olarak gündeme alınması.** Finansal araçlara erişimi sınırlı olan kesimleri kapsayabilmek adına strateji ve eylem planlarında fintekin rolünün geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece kalkınma hedeflerine katkı sağlanabilecek, küresel piyasada Türkiye’den fintek oyuncuları yer alabilecektir. Finansal teknoloji ve kapsayıcılık alanında yeni ürünlere yer verilmesi için bankalar ve fintekler arasında API’lerin açılmasıyla mümkün hale gelecek veri paylaşımının ödeme hizmeti dışında da unsurlar içermesinde fayda bulunmaktadır. Örneğin; e-ticaret alışverişlerinde mikrokredi şeklinde tüketici finansmanı sağlanması, tüccarlara elektronik fatura ve çek finansmanı sağlanması, ortak kimlik doğrulama hizmeti verilmesi gibi dünyanın birçok yerinde standart olan fintek hizmetlerinin ülkemizde gelişebilmesi ancak böyle mümkün olacaktır. Ayrıca, etkin rekabetin tesisi için, enerji ve telekom sektörlerindeki altyapı sağlayıcılarında olduğu gibi bankalara sadece “veriye erişim” değil, pos cihazı gibi “hizmet verme” yükümlülüğü getirilmesi gerekmektedir.

⁴⁸ Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun

⁴⁹ 7192 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Finansal kapsayıcılık kapsamında ilk aşamada iki pilot çalışma uygulanabilir;

- (i) Kadın girişimciler için mikrokredi imkanları: Fintekler, Türkiye’de kadınların daha fazla hesap sahibi olmasına katkıda bulunarak kendi finansmanlarını kontrol etmesine ve hesap sahibi kadınlara mikrokredi imkanları sağlayarak ekonomik olarak kalkınmalarına yardımcı olabilir. Mikrokredi yoluyla girişimci kadınlar hakkında kapsamlı veriler toplanmasına ve kredi değerlendirmesi yapılmasına katkı sağlanabilir. Bu veriler ile politika yapımcıların, girişimci kadın dostu politikalar yapmasını ve daha kapsamlı finansal hizmet geliştirmesini teşvik edebilir.
 - (ii) Girişimciler ve mikro firmalar için Covid-19 gibi krizlere yönelik destek paketleri: İşletme sermayesi yetersiz olan, Covid-19 gibi krizlerden etkilenen ve mevcut destek paketlerine erişemeyen mikro işletmelere ve girişimlere yardım paketlerinin/kredi programlarının sunulabilmesi önemlidir. Özellikle kriz dönemlerinde geleneksel finansal kuruluşlara kıyasla daha hızlı kaynak tahsisi yapılması, istihdamın korunarak ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi için kritik olabilir.
- 3. Finteklerin çevik yapısı ve teknolojiyi dijital finansal ürünlere dönüştürebilme becerisi ile yeni kredi değerlendirme sistemlerine uygulama alanı açılması.** Bankalardaki kredi verme süreçleri genellikle teminat odaklı ve bankanın riskini minimize edecek şekilde ilerlemektedir. Bu durum özellikle KOBİ’lerin ve yeni kurulan girişimlerin finansmana erişimini kısıtlayıcı bir unsurdur. Türkiye’de finteklerin ödeme hizmetlerindeki tecrübeleri; büyük veri, veri analitiği, yapay zekâ, algoritmalar ve makine öğrenimi gibi inovasyonları kullanma becerileri ile birleşerek kredilerdeki karar alma süreçlerinin daha verimli ve kapsayıcı olmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda finteklerin ödeme altyapılarının yanı sıra kredi tarafında da yer alabilmesi ve bankalar ile iş birliklerinin teşvik edilmesi, finansal kapsayıcılığın artması ve kredilerin yatırımlara dönüşmesi açısından kritik olacaktır.
- 4. İstanbul Finans Merkezi’nin odağına fintekler alınarak Regülasyon-İnovasyon Merkezi kurulması.** Çoğu ülkede finteklerin yaşadığı problemlerin temelinde düzenleyici kurumlara ulaşamaması veya birden çok düzenleyici kurumun yetki alanına giren konularda bir araya gelinememesi yatmaktadır. Bu sorunu aşmak için dünyada 30’dan fazla ülkede, finteklerin veya bazı durumlarda diğer finansal kurumların yeni ürünlerini belli düzenlemelerden muaf tutarak sınırlı sayıda kullanıcı ile denemelerine izin veren “Regülasyon Deney Alanları” (Regulatory Sandbox) kurulmaktadır. Başka ülkelerde de örnekleri görülen bir “Regülasyon-İnovasyon Merkezi”nin İstanbul Finans Merkezi içinde kurulması mümkündür.⁵⁰ Özellikle regülatörlerdeki teknik uzmanlığın tamamlanması için bu merkezin kapasite inşası sürecinde ulusal ve uluslararası bir teknik danışman ağı ile çalışılması önemlidir. Regülasyon-İnovasyon Merkezi aynı Yabancı Yatırım Ofisi’nin büyük yabancı yatırımcılara yaptığı gibi fintekler için bu sorunları çözecek faaliyetler yürütebilir. Fintek ekosistemi olgunlaştıktan sonra Regülasyon Deney Alanı kurulması da mümkün olacaktır.

⁵⁰ Detaylı tartışma için: Buckley R. P., Douglas Arner, Robin Veidt, Dirk Zetsche (2019).

Kaynakça

- Asya Kalkınma Bankası (2017). Accelerating financial inclusion in South-East Asia with digital finance.
- Asya Kalkınma Bankası (2019). SME finance in Asia: Recent innovations in fintech credit, trade finance, and beyond. ADBI Working Paper Series, No. 1027
- Beck, T., Pamuk, H., & Ramrattan, R. (2015). Mobile money, trade credit, and economic development: Theory and evidence. Voxeu CEPR.
- Blancher, N. vd. (2019). Financial inclusion of small and medium-sized enterprises in the Middle East and Central Asia. Washington DC: International Monetary Fund.
- Browne, R. (2019). Here’s why regulators are so worried about Facebook’s digital currency. CNBC
- Browne, R. (2020). Fintech firms race to plug gaps in UK’s coronavirus relief measures. CNBC.
- Buckley, R. P., Arner, D. W., Veidt, R., & Zetzsche, D. A. (2019). Building FinTech Ecosystems: Regulatory Sandboxes, Innovation Hubs and Beyond.
- Business Wire (2020). PPP in review: Square capital has facilitated over \$820M in stimulus loans to 76,000+ small businesses across all 50 states.
- Churchill, S. A., & Marisetty, V. B. (2019). Financial inclusion and poverty: a tale of forty- five thousand households. Applied Economics, 1778-1786.
- Deloitte (2017). Türkiye fintech ekosistemi. Fintech İstanbul ve BKM.
- Deng, X., Huang, Z., Cheng, X. (2019), Fintech and Sustainable Development: Evidence from China Based on P2P Data, MDPI
- Doepke, M., & Tertilt, M. (2011). Does female empowerment promote economic development?. World Bank Gender and Development Unit.
- Dünya Bankası (2017). Alternative data transforming SME finance. World Bank, No. 116186, pp. 1-88.
- Dünya Bankası (2017). MSME finance gap: Assessment of the shortfalls and opportunities in financing micro, small and medium enterprises in emerging markets. No. 121264, pp. 1-80
- Dünya Bankası (2020). Global financial development report 2019/2020: bank regulation and supervision a decade after the global financial crisis.
- Dünya Bankası vd. (2017). Alternative data transforming SME finance. No. 116186, pp. 1- 88.
- Erel, L. (2020). Does fintech substitute for banks? Evidence from the paycheck protection program, National Bureau of Economic Research
- FINCA Impact Global (2020). Results FINCA.
- Fintech İstanbul (2020). Uzman röportajı: Nesihan ve Taner Ortakasapbaşı (Identify GmbH).
- Frost, J. (2020). The economic forces driving fintech adoption across countries. Bank for International Settlements (BIS). Working Papers No. 838.

- Funding Options (2020). Covid-19: Financial help for small businesses in the UK. blog.fundingoptions.com.
- Gonzalez Ormerod, A (2020), Fintech, Konfio, tempting Mexican SMEs with expanded credit lines. Contxto.
- Haddad, C.; Hornuf, L. (2019) The emergence of the global fintech market: Economic and technological determinants. *Small Bus. Econ*, 54, 81–105.
- HM Treasury (2020). HM Treasury coronavirus (COVID-19) business loan scheme statistics. Gov.uk, August 11, 2020.
- Holloway, Niazi, Rouse (2017). Women’s economic empowerment through financial inclusion: A review of existing evidence and remaining knowledge gaps. *Innovations for Poverty Action*.
- IFC (2013). Closing the credit gap for formal and informal micro, small, and medium enterprises. IFC Advisory Services, Access to Finance, 94911.
- IMF (2020). World economic outlook update. *World Economic Outlook Reports*. Immordino, G. & Russo, F. F. (2018). Fighting tax evasion by discouraging the use of cash? *Fiscal Studies*, 39(2), 343-364.
- ING Türkiye (2019). Türkiye’nin tasarruf eğilimleri araştırması 4. çeyrek raporu.
- Kabbage (2020). Kabbage PPP results: A historic feat for fintech. *Company news*.
- Kehinde, T & Eksin, E. (2020). How fintech can help SMEs recover from the impact of Covid-19. *World Economic Forum*.
- Kim, D. W., Yu, J.-S. & Hassan, M. K. (2018). Financial inclusion and economic growth in OIC countries. *Research in International Business and Finance*, 1-14.
- Kim, J. H. (2016). A study on the effect of financial inclusion on the relationship between income inequality and economic growth. *Emerging Markets Finance and Trade*, 52(2), 498-512.
- KPMG, H2 Ventures (2019), Fintech 100, leading global fintech innovators.
- Lee, C. C., Wang, C. W., & Ho, S. J. (2020). Financial inclusion, financial innovation, and firms’ sales growth. *International Review of Economics and Finance*, 66, 189-205.
- McIntosh, R. (2020). Will fintech ‘save the day’ as USA struggles with corona stimulus?. *Finance Magnates*.
- Mckinsey Global Institute (2016). Digital finance for all: Powering inclusive growth in emerging economies.
- Monzo (2020), No barriers to banking.
- Oliver Wyman (2016). Modular financial services the new shape of the industry.
- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Finansal Hizmetlerin Geliştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2018).
- On Birinci Kalkınma Planı Girişimcilik (2019-2023), KOBİ’ler, Esnaf ve Sanatkârlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2018).

- Oz-Yalaman, G. (2019). Financial inclusion and tax revenue. Central Bank Review 19, 107- 113.
- Politika Analiz Laboratuvarı (2019). Yüksek etki arayışında Türkiye’de girişimci kadınlar. Habitat Derneği yayınları (basım aşamasında).
- Rockeman, O. & Ludlow, E. (2020). PayPal, Square start lending to small businesses hurt by virus. Washintonpost.
- Sahay vd. (2020). The promise of fintech: financial inclusion in the post Covid-19 era. IMF Monetary and Capital Markets Department. No. 20/9
- Mckinsey Global Institute (2016). Digital finance for all: Powering inclusive growth in emerging economies.
- Seru, A. (2019). Regulating banks in the era of fintech shadow banks. The Andrew Crocket Memorial Lecture, Bank for International Settlements, Basel, 30.
- Şahbaz, U (2020) Fintek’in sadece ödeme sistemi demek olmadığını korona sayesinde anladık. Dünya Gazetesi.
- TCMB (2020). Temel ekonomik gelişmeler. Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü.
- The Economist (2018). Special report on financial inclusion. The Economist, (2018, 05 18) 3-12.
- Uluslararası Ödemeler Bankası & Dünya Bankası (2016). Payment aspects of financial inclusion. Committee on payments and market infrastructures.
- Uluslararası Ödemeler Bankası vd. (2017). FinTech credit: Market structure, business models and financial stability implications. Committee on Global Financial System ve Financial Stability Board.
- UNDP (2020). SDG impact accelerator feasibility report. T.C. Dış İşleri Bakanlığı.
- UNSGSA vd. (2018) Igniting SDG progress through digital financial inclusion.
- UNSW Law Research Paper, (19-72).
- Wu, K. (2018). Ping An-backed Lufax raises \$1.3 billion at lower valuation. Reuters Technology News.

İstatistikler ve Veritabanları

BDDK İstatistik Veritabanı

Girişimci Bilgi Sistemi Veritabanı

İstanbul Ekonomi Araştırma Türkiye Raporu Temmuz Anketi

iyzico Verileri

OECD Toplumsal Cinsiyet Veritabanı

TBB İstatistik Veritabanı

TÜİK 2017 Girişimcilik İstatistikleri

TÜİK Hanehalkı Bilişim Kullanım Anketi

UNDP Hedefler İçin İş Dünyası Anketi (B4G) Verileri

Dünya Bankası Girişim Anketi

Dünya Bankası Findex Veritabanı Dünya Bankası Veritabanı

Sponsor:

Aralık 2020

Bu rapor, iyzico'nun sponsorluğunda TÖDEB'in destekleriyle Politika Analiz Laboratuvarı (PAL) tarafından hazırlanmıştır.

PAL

Politika Analiz Laboratuvarı (PAL) kamu politikalarında yeniliklere ilham vermeyi amaçlayan bir danışmanlık ve düşünce kuruluşudur. Amacı, kanıta dayalı nitelikli bilgi üreterek kamu politikalarını yönlendirmektir. Özgün ve güvenilir yöntemler kullanarak yenilikçi politikaların geliştirilmesine katkı sunmayı hedefleyen PAL hangi uygulamaların en yüksek düzeyde kamu yararı sağladığını merakla incelemektedir. PAL'ın araştırma konuları; yönetim, verimlilik, rekabetçilik, kentleşme, bölgesel ekonomik gelişme, ve en önemlisi, yaşam kalitesi ve toplumsal refahtır.

iyzico

Finans teknoloji şirketi iyzico, dijital pazar için yenilikçi ödeme ve güvenli alışveriş çözümleri sunar. 2019 yılında 165 milyon dolarlık bir satış ile Türkiye operasyonlarını da devralarak PayU bünyesine katılan iyzico, BDDK lisanslı ve PCI-DSS onaylı altyapısıyla kurumsal ve bireysel satıcılara ödeme çözümleri sunarak, web sitesi ya da sosyal medya üzerinden online ticaret yapabilmesine imkân sağlar. iyzico teknolojik çözümleriyle, online işletme ve girişimlerin ödeme kabul oranlarını en üst düzeye çıkarmasını, yerel ve yabancı para birimleriyle ürünlerini internetten satabilmelerini mümkün kılar. Satış yapmak isteyenlere sunduğu hizmetin yanı sıra, "iyzico Korumalı Alışveriş" ve "iyzico ile öde" gibi hizmet ve ürünleriyle internetten alışveriş yapan tüketicilerin de hayatını kolaylaştırır. Türkiye'de finansal hizmetleri kullanıcı odaklı hale getirmek için inovatif çözümler üreten iyzico, 50 bin kurumsal, 1 milyondan fazla Korumalı Alışveriş kullanıcısı ve 11,5 milyar TL'lik yıllık işlem hacmi ile Türkiye'nin en hızlı büyüyen teknoloji şirketlerinden biridir.

TÖDEB (Türkiye Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşları Birliği)

6493 sayılı Kanun hükümlerine göre 28 Haziran 2020 tarihinde kurulmuş olan tüzel kişiliğe haiz kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. Birliğin amacı; ödeme hizmetlerinin gelişmesini sağlamak, ödeme ve elektronik para kuruluşlarının mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, birbirleri, temsilcileri ve müşterileri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak, ulusal ve uluslararası mesleki gelişmeleri, kanuni ve idari düzenlemeleri izleyerek bu konuda üyeleri bilgilendirmek, üyelerin dayanışma içerisinde çalışmasını, iktisadi menfaatlerinin korunmasını ve mesleki konularda gelişimini sağlamak, üyeler arasında rekabetçi ortamın korunmasını, haksız rekabetin önlenmesini, ödemeler alanının ve üyelerin faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak üzere strateji oluşturmaktır. Ödemeler alanında faaliyette bulunan tüm ödeme ve elektronik para kuruluşları Birliğe üyedir.